

FIGYELŐ

A FRANCIA IDEGENFORGALOM HANYATLÁSA

Egy amerikai újságíró, Miss Fanny Hurst, néhány héttel ezelőtt egy newyorki magazin hasábjain nem mindennapi ötlettel örvendeztette meg az úvilágbeli olvasókat. A miss nagyobb tanulmányutat tett meg Európában, főleg azonban Franciaországban, beutazta a számottevőbb városokat, ahol, mint cikksorozatában leírja, rengeteg bosszúságban és szegyenben volt része honfitársai miatt, akik lépten-nyomon elárulták hiányos iskolázottságukat, politikai, művészeti, történelmi és geográfiai ismereteik hiányait. Miss Hurst szerint kötelezni kellene minden yankeet, aki Európába vagy Franciaországba rándul át, hogy elutazása előtt bizonyos vizsgálatnak vesse alá magát. Ez az egzamen megkövetelné fontosabb dolgok, ismeretek tudását — természetesen csak dióhéjban — és az utazásra indulók jólneveltségéről is bizonyosságot kérne. Ha pedig valaki a követelményeknek nem tudna eleget tenni, büntetésből visszavetnék és eltiltanák a hajóraszálástól. Így elkerülhető lenne, fejezi be riportját a szellemes női riporter, hogy az amerikaiakon annyit és oly gyakran mulassanak a franciák, a hotelesektől és múzeum vezetőktől a legutolsó borfiúig, s a párizsi tartózkodás alatt, például, nem fordulna elő az, hogy összetévezzék a Louvre-múzeumot a hasonló nevű áruházzal, Napóleont a napkirállyal, Deauville-t Nizzával, s nem kellene panaszkodniok az idegenvezetőknek és szállodásoknak sem a yankeek nyersesége és neveletlensége miatt.

A sajtó, mely több napon át tárgyalta ezt az érdekes cikksorozatot s a felvetett ideát találóan nevezte el „az idegenforgalom magas iskolájának“, keserűen és rezignáltan állapította meg azonnal a miss cikkeinek ismertetésekor, hogy, bár az indítvány kitűnő, megvalósítására már gondolni is hiábavaló, hiszen az amerikaiak mintegy két-három év óta feltűnően elhidegültek Franciaországtól, ebben az évben pedig egyenesen el is kerültek s a többség inkább Ausztriába megy, mely ma már a francia forgalom nagy részét elhódította, vagy Itáliába és Németországba viszi el dollárjait. Es nemcsak az amerikaiak előtt proskribált hely ez a föld; az idegenek áramlása katasztrofális lecsökkenést mutat, bármelyik országból érkező látogatókat is idézzük. Az 1927. esztendő óta egyre lefelé tendáló forgalom most érte el kulminációját s nincs sok remény, hogy Franciaország egyhamar vissza fogja szerezni elhidegedett klienteláját.

AZ IDEGENFORGALOM CSŐDJE ma szinte állandó témája a francia hírlapoknak. A napi aktualitásoknak nem szentelnek akkora helyet, mint ennek a fontos problémának, ami érthető is, hiszen az ország népességének óriási hányada nyeri vagy veszti itt el a kenyerét. Ebből él az ipar, a kereskedelem, jelentős, nagyon jelentős bevételt veszít itt az állam is, elsősorban azonban a hatalmasra megnőtt szállóipart és vendéglőüzemet, azután pedig a közlekedési vállalatok százait érinti. Az idegenforgalmi szervek gyűlésein, utazási irodák, szállóüzemek, vasút és autocardársaságok összejövetelein nap nap után kísértő és megoldásra váró kérdés ez. Legtöbb bizalom a már meglévő tizennégy minisztérium mellett felállított újabb minisztérium vezetőjében, Gaston Gérardban van, a „haut commissaire au tourisme“-ban, akihez

hétről-hétre eljárnak deputációzni a kétségbeesett kereskedők és szállodások» hogy csináljon végre csodát s varázsolja vissza az országnak a hűtlen idegeneket. A harc jól megszervezett intézményekkel» korlátlan büdzséjű propagandaalappal, száz és száz irodával már meg is indult visszahódításukra, pedig a forgalom megcsappanása nem is ezek hiányán múlt s az elhagyott és kikerült országot nem csak a propaganda fogja megmenteni. A válságnak egészen más kórokozói vannak s míg ezeket nem sikerül eliminálni és megszüntetni, az idegenforgalmi ipar még jó sokáig nem fog sokat jövedelmezni Franciaországnak.

Még jól emlékszünk, hogy néhány évvel a háború befejezése után Párizs és a francia fürdőhelyek hirtelen, minden átmenet nélkül valóságos megszállás alá kerültek. Franciaországnak már a világháború előtt is szépen menő forgalom jutott a különböző nemzetiségű idegenekből, de ekkora tömegű külföldit azelőtt még egyetlenegy esetben sem látott az ország. Legtöbbszörre amerikaiakból álló társaságok, angol családok, gyarmati színes nagyságok, brazilai ültetvényesek, kanadai nagybirtokosok, bankárok hajóztak át a „douce France”-ba, élvezni a múlt nagy emlékeit, a ritka történelmi levegőt s szórakozni ama ezernyi csoda között, melyeket, a francia föld tud nyújtani a természetrajongóknak.

Közbejött a frank rohamos elértéktelenedése is, napról-napra fokozódó bessze, melyet az akkori kormány stabilizáló törekvései se tudtak megakadályozni. A dollár és a font volt ebben a nagy árzuhanásban az egyetlen szilárd valuta, az egyetlen szilárd pont, melyet az idereseglő idegenek siettek is kihasználni. Ma a dollár napiértéke Franciaországban alig éri el a 26 frankot: 1924 és 1926 között azonban túlhaladta a 45—55 frankot is. Az itt-tartózkodás költségei, a szobaárak, éttermi árak ha emelkedtek is, még mindig jóval olcsóbbak voltak más országokéhoz viszonyítva. Ilyen körülmények között a franciaországi nyaralás és szórakozás korlátlan kiaknázással járt. Párizs ebben az időben amerikaiasodott el annyira. A mulatók, színházak, szórakozóhelyek tömve voltak az angolszász faj gyermekeivel, a körutakon, kávéházakban alig lehetett mást hallani, mint angol beszédet, az áruházakban ők vásároltak, hiszen sietni is kellett, mivel a már frankokra átváltott dollárt nem volt tanácsos hosszabb ideig megtartani, szilárdabb dolgokra kellett átválttatni. Egyszóval: mindazt, amit pénzzel meg lehetett váltani s amihez a francia bourgeois alig érhetett el, az idegenek élvezték. Körülöttük forgott egész Párizs, nekik játszottak a színházak, értük versengett az ipar s a kereskedelem. A dolláreső hullt s Franciaországból az idegenek eldorádója lett.

EZ IDÉZTE FEL azt a nagy reakciót, mely azután végül is az idegenforgalom csökkenését okozta. A francia nép, de különösen a párizsi sohasem volt valami nagy rajongója az idegeneknek és a külföldről jövő utasoknak. Ez a sajátos népi psziché ösztönösen gyűlöl mindent, ami csak idegen, sovinizta a végletekig, szélsőséges mindenben s így az idegengyűlöletben is. Még érthető lenne ez, hacsak a neki ártókat illetné. De a francia könnyen általánosít, hamar von egy kalap alá mindent, ítéletében elhamarkodott. Hozzá még az idegenek olyan időben keresték fel tömegesen országát, mikor valutája erősen zuhant lefelé s az olcsó szórakozásra ezer alkalom nyílt. Négy évvel ezelőtt csapott különösen magasra ez a gyűlölet. Ebben az időben a nyarat és az ősz francia vidéken, illetve Párizsban töltöttem s száz és száz esetben tanúja, sőt magam is szenvedő alanya voltam a nép idegengyűlöletének: a megvetés, bosszantás, udvariatlanság tüneteit, ezernyi jelét kellett elviselni. Ahol csak alkalom volt rá, megkárosították a gyűlölt idegent: a trafikokban, vendéglőkben, kávéházakban rossz pénzeket nyomtak

a kezébe, kevesebbet adtak vissza, az áruházakban kettős tarifa szerint folyt a vásár s mondani sem kell, hogy a magasabb taksa is őt sújtotta. A borralókban nagyobb tobzódás történt, mint a legsötétebb Balkánon. Az az amerikai, aki látogatni ment múzeumokat, képtárakat, történelmi emlékeket, elosztogathatott napi 80—100 frankot. S mindezért nem köszönetét kapott, hanem megvető pillantásokat, lenézést és udvariatlan gesztusokat.

A Párizsban töltött napok néha eléggé keserű estékkel végződtek: az autocarokon városnéző idegeneket lépten-nyomon kifütyülte az utca népe, a munkásság vagy a líceumokból kiözönlő diákság, s ha valaki panaszkodni mert s talán franciák előtt, azonnal letorkolták, hogy a népnek, ha túloz is s ha túlságosan őszintén fejezi is ki érzéseit, végeredményben igaza van s az idegeneknek nem éppen ezen a földön kell elennőök a lakosság elől a jó falatokat, nem éppen itt kell szórakozniok, mikor a kispolgárnak, a munkásnak nincs pénze kenyérre, mikor a nép éhezik és alig tudja megkeresni betevő falatját. Holott az igazság egészen más volt: az ipar és kereskedelem, főként a szálló- és éttermi ipar s az árusító cégek a lehető legjobban kerestek ezen a nagy idegenhosszon, bőven hullt a pénz mindenféle s a valuta besszét ez az egyre jobban emelkedő idegenforgalom egyenlítette ki a nemzetgazdaság mérlegén. A mellett a munkások, a kispolgárok sem panaszkodhattak, hiszen itt sem a háború után, sem ezekben az években nem volt munkanélküliség, legalább is nem olyan súlyos és fenyegető mértékben, mint a többi országokban. A kisbourgeois különben sem kereste fel sohasem a bárókat, színház helyett is inkább a mozikat látogatta, költséges passziói nem voltak, nem járt a Café de la Paixbe s a többi luxushelyekre, így helyét az idegenek nem vették el és semmiképpen se érezhette magát kisémmizetnek. De a vidéken sem volt máskép. Bár a vidéki, különösen a délkeleti és déli francia, egy árnyalattal nyugodtabb és kedvesebb, ezzel együtt pedig udvariasabb is az Ile de France-ot, Párizst és környékét lakó népnél, az idegenek egyre nagyobb áramlása őt is elvakította és igényesebbé tette. Olyan árakat emelt s olyan taksákat léptetett életbe, amiket még a gazdag, pénzre nem tekintő yankee is megsokalt. Nyári idény alatt a vidék forgalma növekedett, de vele együtt a drágaság is nőttön nőtt. Párizst ezekben a hónapokban a vidék messze túlhaladta áraival, holott a főváros relative egyike Európa legdrágább metropolisainak.

A népnek ez az idegengyűlölete, ha szelídebb formában és átalakulva is, az államnál is jelentkezett, amely az idegenforgalom nagy emelkedését látva, minden vonalon adókat, magas tarifákat és taksákat kreált s mindezeket egyedül az érkező külföldiek „örömére“. Az idegen, mikor megérkezett, fizette a „taxe de débarquement“-t. Ha autóval lépte át a határt, az autót is magas vám sújtotta. Elsőrangú hotelbe szállt? A magas szobaárhoz még hozzácsaptak 13% idegenforgalmi adót, míg a másodrendűnél 4—5%-ot. Bár a service nemzetközileg tíz százalék, a legtöbb helyen ennek a kétszeresét fizettették. Az idegenforgalmi törvény Párizson kívül minden fürdőhelyet, nyaralóhelyet s többé-kevésbé idegenlátogatotta városkát „station de tourisme“-mé nyilvánított, ahol így a külföldit külön illeték, a „taxe de séjour“ sújtotta. Ez az adó helyenként nagyobb vagy kisebb, de nem lehet sehoh sem kevesebb 3%-nál. (Nem tévesztendő össze ezzel a tízszázalékos „taxe d'État“, melyet az egy hónapnál tovább maradó idegen fizetett. Ezt az adót azonban nemsokára eltörölték.) A mellett az a külföldi, aki két hónál tovább marad francia területen, személyazonossági lapot köteles váltani. Ára 100 frank. Aki ezt elmulasztja s csak egyetlen egy nappal is később jelentkezik érte, már kétszeres árat fizet. S végül nem szabad elfelejteni a legutolsó adót, a „taxe d'embarquement“-t, melyet a távozáskor

És ezek csak az egyenes adók, hol vannak még azok, melyeket az ipar és a kereskedelem rótt ki önkényesen a vásárló külföldiekre? Ez az adó nem döböntett szembe, de annál alattomosabban pályázott az idegen pénzére. Ilyen körülmények között a franciaországi „üdülés“ állandó fizetések és adózások láncolata lett s nem csoda, ha az idegen már arról kezdett gondolkodni, hogy miért éppen Franciaországban töltsse el idejét és költse el a pénzt, mikor más országban jobban pihenhet, kevesebbet adózik és a vendéglátók is szívesebbek hozzá?

POINCARÉNAK SIKERÜLT három évvel ezelőtt stabilizálni a francia frankot s megállítani nagy értékcsökkenésében a nemzeti valutát, de ez a nagy áldozatokkal és még nagyobb erőfeszítésekkel véghezvitt operáció végeredményben a francia idegenforgalom elerőtlenedését is okozta. A stabilizálás nem nyomta le a kereskedelem árait, legfeljebb egy-két hónapig tartó átmeneti időre. Ma, három esztendővel a frank zuhanása után, a legtöbb cikk ára már kétszerese az akkorinak s az élet, különösen az idegenek számára, nagyon megrágult. Ennek az 1927-es esztendőnek idegenforgalmi mérlege már jelentős esést mutat. A következőkben kismérvű emelkedés volt észlelhető, de ezt csak néhány kongresszus és egy-két csoportos kirándulás tette, látszateredmény volt, végeredményből pénzt nem hozott s így nem is orvosolta a mutatkozó passzívumot. De a drágaság még hagyján lett volna; a baj azonban ott volt, hogy a valuta megszilárdulásával az idegengyűlölet se hagyott alább, stabilizálódott, noha most már az a kifogás is elvesztette érvényét, hogy az idegenek a frank „halotti torára“ gyűlnek Franciaországba s ittlétük kárt okoz. Az idő megváltozóit, az emberek azonban nem, s a külföldiekkel szemben megmaradt a változatlan bánásmód. Ezt a megállapításunkat nemcsak közvetlen tapasztalásból merítjük, beismerését megtalálhatjuk az itteni napilapok egyre sűrűbben megjelenő idegenforgalmi cikkeiben, ahol a párizsi néppel igyekeznek megértetni, hogy milyen jelentős nemzeti haszon a nagy forgalom s mennyit vesz vele a főváros és a vidék, ha nemcsak a nép, a lakosság, hanem maguk a szállodai, éttermi, hivatali alkalmazottak is meg nem változnak és az idegeneket, a helyett hogy ideédesgetnék s megtartanák örök barátaiknak s Franciaország állandóan visszatérő vendégeinek, elriasztják s ezzel együtt az a nagy haszon, melyet a forgalom jelentett eddig az államnak s a kereskedelemnek és az iparnak, más országokba vándorol. Különösen négy napilap tevékenykedik dől ebben a munkában: a „L'Intransigeant“, az „Ami du Peuple“, a „Le Journal“ és a „Le Matin.“ Főként az elsőben csinálják a legnagyobb propagandát. A lap főszerkesztője, Léon Bailby maga is neves idegenforgalmi szakértő, rengeteg cikket írt és íratott már e témáról s kampánya főleg arra irányul, hogy a francia népet meggyőzzék az eddigi bánásmód és viselkedés hdytelenségéről. „Meg kell értenünk és meg kell értemünk a néppd — írta legutóbb —, hogy az idegenek ideáramlása egyként érdeke a közösségnek és az államnak is s abszolúte nem közömbös ma már az, hogy idegenek felkeresnek-e bennünket vagy pedig menekülnek tőlünk. Egy külföldi, bárhonnan való is legyen, ha antipátiát talál itt a barátságos arcok helyett, nem marad köztünk, bármilyen szépep süssön is a nap Franciaország fdedt, bármilyen elsőrangúak legyenek is fürdőink, szórakozóhelyeink és tengerpartjaink. Képzeljük magunkat az idegen helyébe: elmennénk-e mégegyszer abba az országba, ahol barátságatlan vagy gúnyos arccal fogadtak bennünket, ahol csak „fejőstehének“ néztek családunkkal és honfitársainkkal együtt?“ „Egy kis mosolyt az amerikaiaknak“ hirdeti a következő számban: „Eddig, sajnos, arról igyekeztünk meggyőzni az újvilági yankeeket, hogy nem szeretik őket ebben az országban. Most, ha nem akarjuk elveszíteni még azt a kevés

jóbarátot is, akik még megmaradtak nekünk és évről-évre felkeresnek, meg kell mutatnunk mindenképpen, hogy a francia nép igenis udvarias és vendég-szerető.“

Igen érdekes az a cikksorozat is, melyet Pierre Davesnes, egy okos, nyíltsemű újságíró írt Coty hatalmas példányszámú estilapjába, az „Ami du Peuple“-be. Csak egy rövid és frappáns idézetet:

„Be kell vallani, hogy a hozzánk jövő idegenekkel szemben meglehetősen brüszken és modortalanul viselkedtünk. Egy bőr helyett kettőt akartunk lehúzni róluk s nemhogy hálásak lettünk volna azért, hogy elhozták ide pénzüket és itt költötték el s így közvetve is a válságokkal küzdő ipar és kereskedelem felmegéjlesztésére fizetettük, hanem még ki is gúnyoltuk őket úton-útfélen, adni alig adtunk valamit, mindig csak kapni és kapni akartunk.

Az emberek nem vették észre, hogy az az idő már régen eljárt, mikor az idegenek nagy beáramlása egyenesen bűn volt valutánk ellen. Ma már az idegenforgalom tőke és nagy nyereség, s mindegyik állam megindította a nagy propagandamunkát. Hiába csináltunk és csinálunk mi is jó propagandát s költünk el milliőkat és milliőkat, mikor a látogatók kényelmét nem biztosítjuk, vagy pedig méregdrágán fizetettük meg velük, ha a hotelekben, vendéglőkben és nyilvános helyeken udvariatlan gesztusok, megvető pillantások, rossz bánásmód, neveletlen magaviselet fogadja őket.“

A beismerés és a népnek ilyen irányban való nevelése azonban már elkészt, hiánya jósokáig okoz tetemes kárt az országnak. Az idegenek is gondolkodnak elvégre és belátták, hogy ha csak nem a francia nyelv megtanulása vezeti őket Franciaország felé, könnyűszerrel elszórakozhatnak más országban is és nem éppen itt szükséges elkölteniök a nyaralásra szánt összeget. Svájc, Itália, Ausztria és Németország, de éppúgy Spanyolország és Anglia is versenyezni képes az idegenekért folyó harcban, hatalmas propagandát is csinál, azonkívül mindama kellemetlenségeket, melyekért az idegenek sietnek elkerülni a francia területet, már eleve megszüntették, vagy legalább is igyekeztek minél kevesebbre redukálni. Svájcban nincs fényűzési adó. Itáliában nem kell vízum a beutazáshoz, nincs „taxe d'embarquement“ és „taxe de débarquement.“ Ausztriában nem sújtja az idegent annyi adó, mint itt és a bennszülöttek barátságosak az érkezőkhöz. Ezek az országok rengeteget költenek el reklámra, propaganda-organizációkra, de tudják azt is, hogy ez még önmagában nem elég: ha a reklám be is hozza a külföldi nyaralókat, állandóan meg nem tarthatja, nagyon nagy szükség van a jó fogadtatásra és a vendéglátók szívélyes viselkedésére, hogy az idegen máskor is szívesen keresse fel az illető országot. Azonkívül mindazt, ami az idegent vegzatúráknak vetné alá s idegesítené, kellemetlenítené, revízióknak vetették alá: így enyhítették a jelentkezési kötelezettséget, eltörölték a sokféle adót és taksát, ügyelnek a hotelek és éttermek pontos, figyelmes munkájára, gondoskodnak ezernyi szórakozásról, időtöltésről, egy-szóval: jó és okos idegenforgalmi politikát csinálnak.

Az új francia idegenforgalmi miniszter is, hivatalba lépése első percétől kezdve a rádióban, folyóiratokban, hírlapokban, gyűléseken, összejöveteleken, bizalmas rendeletiben ezt a büvös jelszót hirdeti és hirdettet állandóan: „A szívélyes fogadás politikáját gyakoroljátok! Az érkező idegent Franciaország mosolyával kell fogadni!“ Első dolga volt, hogy eltörölte az érkezési és távozási adót, még előbb, az április 16-i törvénnyel leszállította a luxusadók egy lényeges részét, így a szállodai fényűzési adót 13%-ról 6%-ra, illetve 4%-ról 3%-ra. A „taxe de séjour“ megmaradt, ezt eddig még nem sikerült eltüntetnie, mert a pénzügyminiszter már a „taxe de débarquement“ megszüntetését s ezzel együtt évi 25,000.000 frank elvesztését is nagyon szívére vette s nem hajlandó hozzájárulni a többi idegenforgalmi adó eltörléséhez.

A mellett tervbe vették a vízum megszüntetését és a rendőrségen való jelentkezés határidejének meghosszabbítását is. De gondot akarnak fordítani arra is, hogy azokat, akikkel az idegenek ittartózkodásuk alatt érintkeznek (szállodai, éttermi személyzet stb.), még jobban rászoktassák a szíves bánásmódra és az udvariasságra. A miniszter bizalmas rendeletében már kioktatta a szállóipart és a kereskedelmet, hogy barátságosan, előzékenyen bánjanak a turistákkal s az utasokkal, szabjanak rendes és elfogadható árakat, közösjék ki maguk közül azt a szállodást vagy kereskedőt, aki az idegenek számára magasabb tarifát léptet életbe, mert a forgalmat csak így tudják visszaállítani arra a nívóra, melyen az inflációs időkben állt. A személyzetek részére külön kurzusokat akar szervezni a miniszter, hogy idegenforgalmi politikára nevelje őket és beláttassa velük, mekkora haszontól és bevételtől esik el az ország, ha az idegeneket nem sikerül újra visszacsalogatni az elárvult Franciaországba.

Mindenesetre a francia idegenforgalmi szervezeteknek minden erejüket össze kell szedniük s minden eszközt meg kell ragadniok, ha sikeres munkát akarnak végezni. Szükség van itt az állam és a kollektivitás legharmonikusabb együttműködésére. A válságot csak így lehet kiküszöbölni s ezzel együtt megteremteni a nagy forgalmat Franciaország földjén. Azt a nagy idegenforgalmat, mely ma már csak emlék itt s még álom s melyre egyenlő nosztalgiaiával és vággyal emlékszik vissza akár a párizsi szállodás, akár a grenoble-i kereskedő vagy a deauville-i bártulajdonos s a dauphiné-i havasok alján meghúzódó vendéglő elárvult bérlője.

CSISZÁR BÉLA

A SZLOVENSZKÓI HELYZETRŐL

A MÉREGKEVERŐ sohasem mondja sorvadó áldozatának, hogy rossz bőrben van, hanem éppen ellenkezőleg, dicséri jó színét és azzal áltatja, hogy a legjobb állapotban van és súlyos mérgezése tünetei a gyógyulás jelei. Az utolsó hónapokban a cseh sajtó, különösen a kormány sajtó a legkormönfontabb statisztikákkal telespékelt cikkeket és tanulmányokat közölt arról, hogy Szlovenszko és Ruszinszko igen nagy gazdasági és kulturális fellendülésnek színhelyei. A prágai külügyminisztérium német félhivatalosa majdnem minden héten reklámozza Szlovenszko anyagi és kulturális jólétét és nem átalotta egyik vezércikkében („Prager Presse“ aug. i.) azt hirdetni, hogy Szlovenszkonak tíz esztendő alatti fejlődése a csodával határos. Legutóbb pedig a cseh szociáldemokraták főlapja állapította meg, hogy Szlovenszko a „nyugateurópai demokratikus szellemben“, mellyel a csehek az államfordulat óta megtöltötték, csendesén és megelégedetten előrehalad és fejlődik. A csehek és tótok közötti félreértéseket mesterséges úton szítják azok, akik visszamaradt és konzervatív felfogásúak és az állam ellenségei, mint például Tuka, kinek esetét ez irányzat kulminádós pontjának mondják a csehek, melyen túl már csend és rend lesz:

„A Tuka-affér képezte a kulminádót és úgy látszik azon betegségi és mérgezési tüneteknek végét is, melyek Szlovenszkonak az államfordulat óta eltelt első tíz esztendjét jellemezték és azt okozták, hogy köztársaságunk legfőbb belső problémája Szlovenszko volt és hogy viszonyunk a tótokhoz rászababb volt, mint a németekhez. Ma már olyan cikkeket találunk a cseh és tót sajtóban, melyek elmondják, hogy Szlovenszko atmoszférája már ebben az időben lecsendesedett és egészséges, hogy ott örömteljes bizakodással kezdenek élni, a tót nép a szerzett szabadságjogokat kezdi megbecsülni és hogy felbresztett önérzete már nem nyilvánul csakis a csehek elleni magatartás kitő-

réseiben. Reámutatnak arra, hogy milyen örömteljes az élet ma Szlovenszón, nem úgy, mint Magyarországon, hol a lakosság nem tudja, mi lesz holnap és hol az állam és társadalom összes alapkérdései rendezetlenül maradnak.“

„Szlovenszók megbékélésének egyik oka bizonyára azon nyugateurópai és minden haladásnak kedvező demokratikus légkör, mely az államfordulat óta Csehországból oda beáradt. A tót, aki ezt tizenkét esztendő óta belélelkezi és benne felnevelkedik, kénytelen beütni, hogy mit jelentett a cseh segítség Szlovenszók részére és mi volt az a szűkkeblű és korlátolt szeparatizmus, mely évekkel ezelőtt a csehek ellen Szlovenszón tobzódott és amelyet már le kell vetni, hogy a nemzeti öntudat és a köztársasági patriotizmus magasabb formáihoz eljuthassanak.“ („Právo Lidu“ aug. 17.)

Eltelkintve attól, hogy Krejčí F. V., aki ezt a cikket írta, Szlovenszók csendjét félreérti, mert hiszen ez nem egyéb, mint egy sorvadó test kimerültségének csendje, nem pedig az egészséges -jövő tünete, — ezek az ő sorai bevallják, hogy Szlovenszókot a csehek elleni szeparatizmus szelleme töltötte el és a tót nemzeti önérzet a csehek ellen fordult. Az ultrasovinizmus rövidlátása nagyrészt abból áll, hogy a vele nem rokonszenvező, vagy a hozzá ellentétben álló más nemzeti eszméket legyőzöttnak tekinti akkor, ha egyes kimagasló képviselőit elhallgattatja, megvesztegeti, bebörtönözteti vagy kivégzi. Történelmi tanulság az, hogy az eszméket a korszakok állapotai, viszonyainak együtthatása szülik, az emberek csupán hordozói ezeknek. Az eszmék megváltoztatását csakis a korszak viszonyainak megváltoztatásával lehet elérni, nem pedig az eszmék hangoztatóinak eliminálásával. A cseh politikai élet azt hiszi, hogy Tuka tizenöt esztendő fogsága egyúttal a tót nemzeti eszme, Szlovenszók autonómista törekvéseinek, vagy amint ők mondják, szeparatizmusának elzárását és végleges elhallgattatását is jelenti. Csodálkozunk kell a csehek politikai naivitásán azért, mert mint a volt monarchia ellen évtizedeken keresztül áskálódó és konspiráló nemzet, a saját példájukból tudhatják, hogy nemzeti eszméket nem lehet fegyintezetekben izolálni.

Hasonló bizakodás töltötte el a cseh nemzeti szocialisták lapjának cikkíróját, Hrusovszky Igort, egy csehhé vedlett tót renegátot, aki következőket állítja:

„A cseh-tót egységesítés előrehalad, realizálásának összes előfeltételei megvannak. Nem utópia, hanem eszme, mely feltartóztatlanul megvalósul. Az eszme testet ölt, szociális, kulturális és gazdasági viszonyainknak minden megfigyelje ezt a tényt megállapíthatja. Egységes nemzeté alakulunk, nem is a legkisebb nemzeté. E természetes kialakulás ellen összes régi ellenségünk fordul, felhasználják úgy itt, mint külföldön az összes megengedett és meg nem engedett fegyvert. Gyakran kétségbeesett eszközökhöz is nyúlnak, kalandorlépésekhez. Minden hiábavaló. Az egységes nemzeti test összeforradását nem tudják megakadályozni, akárhogyan is húznak vissza. Ma mi állunk a realitás és ők az utópia oldalán, ősi ellenségünknek, akit Tuka „tótságának“ álarcán keresztül is megismerünk, ebben a harcban muszáj alulmaradnia.“ „Ceské Slovo“ augusztus 14.)

Ezeket az elbizakodott sorokat olvasva, ki hinné azt, hogy a valóság egészen más képet mutat? A tótság mai legyengült állapotában is kézzel-lábbal tiltakozik a nemzetegységesítés ellen. Természetesen, ez a sorvadó nemzet nem tudja tiltakozását tettek eredményeivel alátámasztani, nem tud hatékonyan védekezni a cseh fojtogatás és a cseh méreg ellen, azonban nincsen kizárva a lehetősége annak, hogy a helyzet kényszerűsége ki fog emelni köréből férfiakat, apostolokat, akik az elkeseredett szlovenszókai közszellemtől eltöltve a politikailag ügyesebb és iskolázottabb csehekkel elveszik a harcot és a tót nemzeti törekvéseknek érvényt igyekeznek szerezni. A csehek optimizmusa, mely sajtóközleményeiket eltölti, valószínűleg nem-

csak az áldozat, hanem a külföld ámitására is szolgál. Ma Szlovenszón, ha talán a lakosság életerejé a súlyos egzisztenciális válságban, a terület példátlan gazdasági leromlása következtében gyengült is, de nem gyengült a csehek iránti antipátia, a féltékenység és az irigység. A csehek, a cseh tisztviselő, csendőr, finánc, tanító, tanár és mindenféle állami és nem állami alkalmazott úgy a Magyarországtól elszakított területeken, mint a történelmi részekben nemcsak hogy anyagilag jól áll, hanem mint a területet birtokló és elfoglaló hatalom reprezentánsa fölényeskedik a lakossággal szemben. A turócszentmártoni tót nemzeti párt sajtójában napról-napra találhatók a cseh fölény fitogtatása ellen irányuló elkeseredett cikkek. Különösen Rázus Márton, az ismert tót költő és a párt egyik vezetője szokta a Szlovenszót ma birtokukban tartó csehek magatartását és politikáját szóvá tenni. Ugyanakkor azonban támadja a magyarságot is és a magyar nemzet, a régi magyar éra elleni kifakadásokban túltesz a véresszájú pozsonyi' csehozil kormánylapokon is. ők Csehországgal dualisztikus alapon, teljesen egyenrangú nemzetként, paritásban akarnak élni és mint ők ismétlik, Magyarországról tudni sem akarnak. Ez a politikai elgondolásuk azonban korántsem reális, mert megvalósíthatatlan dolgot hajszolnak. Napról-napra kénytelenek meg' győződni a csehek szlovenszói politikájának igazi céljairól. Azután be kell maguknak vallaniok, hogy nemcsak hogy sokkal gyengébbek, mint a csehek, hanem hogy folyton rohamosan, gyengülnek és nemsokára elérik a quantitá négligeable számalmas állapotát. A csehek sohasem fognak a dualizmusba beleegyezni és éppen a cseh legionisták lapja, mely a Hradzsinhoz közel áll, a tót kérdésben következőképpen formulázta meg a cseh politika főirányait. Elsősorban az állam biztonságát kell megőrizniük, másodsorban a rendet és a vagyon biztonságát és harmadsorban a gazdasági fejlődés feltételeit. Az állam biztonságának veszélyeztetését a csehek a cseh-tót nemzetegység meglazításában is látják. A szlovenszói követeléseket kiéhezettési taktikával igyekeznek a csehek megfojtani. A tót lakosság a nagy .kivándorlás által kicserélődik, az új nemzedéket elcsehesítik és így remélik, hogy dualizmusra már tót nemzeti szempontból szükség nem lesz, mert a Morván túl is csehek fognak lakni. Hasztalan kiáltozzák és ismételtetik a tót politikának mai szlovenszói vezetői, hogy ők akarják a mai államalakulást, azonban tótok és nem csehtótok akarnak lenni, a cseh expanziós politika nem hisz nekik, mert nem is akarja, hogy tótok maradjanak. Ezért az egész tót sérelmi jaggatásnak, mely a tót panaszokat kitergeti és államhűségét bizonyítgatja azzal, hogy a csehekkel versenyt szidalmazza a magyart, a tót nemzet megmentése szempontjából semilyen reális értéke nincsen.

A nagy tót gravamenek között figyelmet érdemelnek a gazdasági lezüllesztésre, a cseh hivatalnoki karra, az erdők kipusztítására vonatkozó panaszok. Felső-Magyarország legnagyobb gyártelepe a korompai vasgyár volt, melyet a csehek leszereltek, a gépek nagy részét elszállították és az épületeket téglanyagnak adták el. A munkások százai munka nélkül maradtak. Július 20-án döntötték le a telep legnagyobb kéményét. A szegény községben megfészkelte csehszlovákizmus „národni domot“ épít és a legnagyobb gyár kéménytéglaít megvette, hogy felépítse vele a csehtót nemzeti házat. Az elpusztított ipar maradványaiból épít magának otthonokat a csehszlovákizmus.

„Azokra gondolok — írta a kéményledöntés szemtanúja —, akikre ez a kémény reázuhan. A valóságban üres és pusztaságra esett, sehol ember nem volt. Mégis sok emberre zuhan, egész Korompára, sőt mondhatjuk, hogy még többre, mindazokra, akik messze, nagyon messze vannak a hazától Franciaországban, Belgiumban, Kanadában és Kaliforniában. Reményüket, hogy

valamikor hazajönnek, hogy minden úgy lesz, mint régen volt, ez a zuhanó gyárképmény megölte, mert ez a reménytesillogtató jövő szimbóluma volt. És meghalt. Minden meghalt. Véglegesen. — Néhány leányt és fiút látok. Nem mennek még el innen. Ismerem őket, a telepről valók. A gyár árvái. Mint a temetésnél, a halott iránti pietásból várnak még. Közeli rokonok ők és nem csodálkoznék azon, ha marék göröngyöt vennének a kezükbe és leszólnák a mélyedésbe, melyben szétőredezve fekszik a halott építmény.“ („Národnie Noviny“ július 23.

Szörnyű tragédia ez, mely ma Szlovenszón lépten-nyomon megismétlődik. Nemrég megkezdtek a rózahegyi nagy textilgyári telep leszerelését. Fel jaj dúlt egész Szlovenszón, mert a már régen redukált üzem is négyezer munkást foglalkoztatott, akik majdnem mind Liptó megye nyugati feléből valók. Majdnem mindegyik tót lap felháborodással tiltakozott a telep leszereléséért és Morvaországba való átvitele ellen, ami alig fog használni, mert a „Zivnostenská banka“, amelynek nagyipari koncernje 1929-ben a Mautner-féle textilgyári koncemt megvette, sokkal nagyobb hatalom, mint Szlovenszón lapjaival, politikusaival, strébereivel és elkeseredettjeivel együtt. Ez a nagybank szerelte le annak idején a korompai vasgyárat és így tehermentesítette a cseh vasipart egy szlovenszóni konkurenciától, ugyanezt teszi a textilgyártásban is. A cseh tőkének, azaz nagyiparnak Szlovenszón fogyasztó piacra van szüksége, nem pedig konkurens gyárra. Ezeket egyszerűen megveszi és leszereli. Ha nem vehetők meg, úgy a prágai kormányzati politika segítségével teszi tönkre őket. Augusztus 17-ére Liptó megye börtényarósi népgyűlést hívtak egybe, hogy azon Liptó megye keleti részének lakossága felemelje tiltakozó szavát a tót börtényarósnak az állam részéről történő mellőzése ellen. A gyűlés napirendjére a következő kérdések tűzettek ki:

„1. Miért kell a legközelebbi időben csaknem valamennyi liptószentmiklósi munkást elbocsátani? 2. Miért kell annyi liptói embernek kivándorolnia? 3. Miért nem tud ma egzisztálni a kereskedő? 4. Miért nem tud ma megélni az iparos? 5. És mit szólnak ehhez ti földművesek? 6. Mi lesz Liptószentmiklóssal és környékével, ha elpusztul a börtényarósi? 7. Miért kap Szlovenszón aránylag 450 millióval kevesebb értékű állami szállítást? 8. Miért fizetett a liptószentmiklósi börtényarósi az államfordulat óta 20 millióval több vasúti fuvardíjat, mint a csehországi ipar? stb. („Prágai Magyar Hírlap“ aug. 16.)

Nem használ és nem segíthet mai helyzetükön semilyen demonstráció. A köztársaság gazdasági politikája halálra ítélte gyáraikat. Ez ellen odaát nincsen fellebbezés. Az 1918-iki esztelen magatartás súlyos következményeit súlyos keresztként fogják hurcolni, ámbár egyik szónokuk a népgyűlésen azt hangoztatta, hogy amikor Hodzsa Milán még a háború alatt a cseh-tót egyesülést ajánlotta a gyárosoknak, ezek helyeselték azt, de nagy hallgatás fogadta szavait, mikor Hodzsa az egyesülés gazdasági következményeire reámutatott. Ezzel a szónok tulajdonképpen azt akarta kifejezni, hogy az új államalakulást gazdasági szempontokból nem helyeselték. Ez mind elkésett rekrimináció. A cseh kormány leküldött a gyűlésre néhány csehtót szociáldemokrata vezetőt, akik a gyárosoknak és a városnak tett szemrehányásokkal mellékvágányokra terelték az egész kérdést. Egymás ellen támadva, a demonstráció fiascoval végződött. Nemcsak a tót gyárat, hanem népgyűléseiket is leszereli a cseh nagyipar.

Egy másik nagy szlovenszóni panasz a kormány szlovenszóni erdőpolitikájára vonatkozik. A föld- és erdőreformot intéző földhivatal lelkiismeretlenséggel irtja az erdőségeket. A Brünnsben megjelenő cseh „Lidové Noviny“ és a vele kapcsolatos „Pritomnost“ tették szavá, hogy a földhivatal nem törődve az erdőirtás gazdasági, klimatikus és növényzeti követke-

„Olyan esztelenül irtanak, hogy a kivágott fát eladni sem képesek, így aztán sok ezer köbméter fa a helyszínén rothad. Mindez az erdőtalaj, a gránit, vagy mészkőalap figyelembevétele nélkül történik, senkisem gondol arra, hogy a földet az eső lemossa. Új ültetés elenyészően kevés van, az is régi módon történik.“ („Pritomnost“ aug. 6.)

A Poprád—Igló és Dobsina között fekvő nagy őserdőre nézve a földhivatal és az alája rendelt erdőigazgatóságok kiírták a tárolási árlejtést és most ezt a tiszta mészkövön nőtt erdőséget, mely a Kóburgok tulajdona volt, tekintet nélkül arra, véderdő-e, kizárólag erdőtalajon áll-e, természeti szépségekkel áll-e összefüggésben, nem okoz-e a vízrendszerben súlyos változásokat stb. teljesen letaroltatja. A tárolási munkát tíz esztendőben állapította meg, holott mint ezt Ulehla Vladimír dr. tanár írja, a tárolási munkához legalább is negyven esztendő lenne szükséges. Szlovenszónak ezt a részét ma „Szlovenszko paradicsomának“ nevezik, nemsokára Szlovenszko karsztos pokla lesz belőle.

Érthető, hogy e súlyos gazdasági és az ezzel összefüggő nemzeti ellentétek miatt a csehek és tótok közötti viszony nem a legbarátságosabb. A tótok és a csehek között azért még mindig akadnak olyanok, akik az ellentétek elsimításán fáradoznak és ezt lehetségesnek tartják. Ebből azután újabb polémiák keletkeznek, újabb támadások. Egyik cikkében Rázus írja:

„A csehek már egyszer tudatára ébredhetnének, hogy Szlovenszko és a szlovákok nélkül sohasem értheték volna él önállóságukat és hogy Szlovenszko a cseheknek óriási szolgálatot tett, amikor átvette a cseh intelligencia fölölégét. Milyen viszonyok álltak volna be a történelmi országokban, ha a csehek önállóságukat Szlovenszko nélkül kapták volna meg és Galiciából, Boszniából, Hercegovinából, Dalmáciából, Szlavóniából, Tirolból stb. visszatódult intelligenciájukat odahaza kellett volna elhelyezniük. A szellemi proletáriátus ilyen nagyszámú beözönlése egy kis területre nagyobb megrázkódást idézett volna elő, mint a bolevizmus. Intelligenciánk új generációja jövője tekintetében nagy rejtély előtt áll, mivel hozzánk nemcsak üzemvezetőket, hanem házmestereket is Csehországból küldenek. Ilyen eset fordult elő például Breznóbányán, hol egy cseh cég kórházat épített és még a napszámosokat is Csehországból hozatta.“ („Nár. Nov.“ aug. 1.)

Egy másik cikk azt sírja el, hogy a Szlovenszkon élő csehek a legkisebb fogalmakkal sem rendelkeznek új környezetük életére és szükségére vonatkozólag. Nem törődnek vele, Szlovenszkonban egy visszamaradt lakosságú és kultúrájú területet látnak, melyet lépten-nyomon lebecsülnek. A csehek viszont azt vetik a tótok szemére, hogy nem dolgoznak, hanem csak reprezentálni szeretnek. Kezdetben a csehek túrték ezt az állapotot, melyet ez a szójáték jellemzett: „Ceái jsou na prád, Slovád na reprezentád!“ (A csehek munkára valók, a tótok reprezentálásra.) A csehek elkeseredtek azon, hogy Szlovenszkon belőlük olcsón szolgáló elem lett, egy kizsákmányolt munkaerő, mellyel szemben a nyíltan ellenséges magyarok tapintatosabbak voltak, mint később a tótok. („Národni Osvobození“ aug. 14.) A nagyobbára csehekből álló állami tisztviselői karról ezzel ellentétben a tót kritikákban olvassuk:

„A jegyzői kar teljes egészében politikai szellemű. Nincsen senki, akitől a jegyzők valamit tanulhatnának, nincsen egy praktikus továbbképző szervük.“ „Emberek minden számtartási és könyvvezetési ismeret nélkül kerültek a kerületek számtartási hivatalaiba. Nem csoda, hogy így is néz ki a kerületek gazdasági igazgatása.“ „Tizenkét esztendő óta nem volt Szlovenszkon a kerületi és községi hivatalokban egy rendszeres és szakszerű revízió.“ „Az országos hivatalban olyan tisztviselőket helyeznek el büntetésből, akik a kerületekben meg nem felelnek.“ „Hivatalaink tekintélye teljesen alá van ásva, ennek oka, hogy a csendőrség nem biztonsági, hanem mindenható szervezet stb.“ (Nár. Nov. június 14.)

A pozsonyi kereskedelmi és iparkamara elnöke, Stodola Kornél, nemrég Szlovenszkóra kalauzolta a prágai amerikai követet. Joggal vetették ennek az agrárpárti szenátornak a szemére, aki egyúttal „kereskedelmi“ kamarai elnök is, hogy ne azt mutassa meg, ami van, hanem azt, ami még megmaradt és ami volt. Az amerikai követ beszédében az amerikai tótok üdvözlését hozta. Valószínűleg nem sejtette azt, hogy ezzel a kérdéssel is baj van. Ugyanis az amerikai tótok igen erős ellenzéki csehellenes hurokat kezdenek pengetni, úgyhogy a csehtót kormány kénytelennek érezte magát néhány amerikai tót laptól a postai szállítás jogát megvonni. Jehlicska Ferenc lapja, a „Samostatnost“ felnyitotta az amerikai tótság szemét és még a csehofil és a cseh kormány által pénzelt Jednota-lapok is kénytelenek ma már ilyen nyilatkozatokat tenni:

„A magyar iga csak fából való volt, a cseh iga vasból készült és ezért százszorosán rosszabb.“ „Prága azt akarja, hogy a tótok a magyarok előli félelmükben cseh rabszolgák legyenek.“ („Slovenské Noviny“ ápr. 5.)

Az amerikai tót liga legutolsó rezolúciója igen fenyegető hangon követelte az autonómia megvalósítását. Az amerikai tótok hangulatának ez a változása nagy gondot okoz a cseh politika irányítóinak és ennek tudhatók be azok a Masaryk-Benes által kezdeményezett kísérletek, melyek a Jehlicska dr. vezetése alatti tót emigráció likvidálását célozták. Jehlicska a tizenkét esztendő súlyos tanulságai alapján nemcsak a csehtótlal való elszakadásnak, hanem a Magyarországhoz való visszacsatlakozásnak programját hirdeti és ezen az úton halad tántoríthatatlanul tovább, nem törődve azzal a sok támadással és ocsmány gyanúsítással, melyet a cseh propaganda ellene intéz.

Szlovenszkón tovább dühöng a magyar és német lakosság ellen irányuló cseh-tót sovinizmus türelmetlensége. Még ma is akad cseh, aki nyilvánosan a magyar beszédet „ugatásnak“ nevezi. Szepeslublón a polgári iskola tanulóit erkölcsi magaviseletből rossz osztályzattal büntették meg, mert egymás között németül társalogtak, amely „arrogancia“ úgy az iskolában, mint azon kívül tilos. A budapesti Szent Imre ünnepek ellen a szlovenszkói kormányajtó a legféltelenebb agitációt fejtette ki, nehogy azokon tót katolikusok részt vegyenek.

Nem hagyhatom említés nélkül a sinajai és bukaresti konferenciákkal kapcsolatos cseh-tót publicisztikai közlemények szellemét. Ha eleinte idegeskedtek is Magyarország részvétele miatt, csakhamar nyüvánvalóvá lett, hogy Magyarország jelenlétét a kisantant taktikai kérdésének tekintik és a romániai-jugoszláv tárgyalások politikai célzata Csehszlovákiában a csehtót sajtó részéről kárörvendő nagy magyarellenes támadást váltott ki, mely Magyarország teljes gazdasági izoláltságát hangoztatta:

„A sinajai konferencia Magyarországnak összes titkos reményét kíméletlenül ielohasztotta. Románia és Jugoszlávia akaratukról, hogy mindenekelőtt Csehszlovákiával akarnak gazdaságilag szorosabban együttműködni, tanúbizonyságot tettek. A kisantant ismét bevált...“ („Prager Presse“ aug. 10.)

A „Prager Presse“ cikkeit és egyáltalában a cseh sajtó cikkeit a csehofil tót lapok, melyek a magyarokkal és a magyar kérdéssel foglalkoznak, gyűlölködő kifakadásokban és durva hangnemben messze túlszárnyalják. A lapok közleményeinek javarésze a magyarok elleni támadás. Vezetnek a „Slovensky Dennik“, „Národny Dennik“, „Slovenská Politika“. Nehéz odaát jó magyarnak lenni, mikor folyton reáviczorítják leselkedő ellenségek, fenevadak módjára, fogukat. Annál megatöbb, mikor látjuk, hogy a nehézségek dacára is jó magyarok maradnak, mint például a szepesiek, akiknek egyik vezetője a következőket írta nemrég:

„... sok hasonló panaszunk lehet nekünk is, de mi zipszerek felemelt fejfel állhatunk e harc közepén, miután önként semmiféle jogot fel nem adtunk. Büszkék vagyunk ma is arra, hogy apáink a Rákóczi-idők legjobb kurucai, a 48-as szabadságharc legvitézesebb honvédéi voltak...„Maroknyi kicsinységünkben ma is legmegbízhatóbb közkatonái vagyunk a szlovenszkoói magyarságnak és fekete gyásszal a szívünkben, de törhetetlen hittel a lelkünkben küzdünk azért, hogy a magyarság Szlovenszkon ki ne pusztuljon és hogy a fenéges Tátra bércéi alatt szabadon hangozhassék fel továbbra is a magyar szó.“
G,Szepesi Híradó“ aug. 2.)

Ezzel az idézettel, mely megérdemli, hogy minden magyar lap vezetőhelyén lenyomassa, zárom cikkemet.

STEIER LAJOS

GLOSSZÁK A SZENTIVÁNI KÚRIA TANÁCSKOZÁSAIHOZ

A FELVIDÉK kulturális életére rendkívüli fontosságú esemény játszódott le május közepén Szentivány Józsefnek, a magyar nemzeti párt elnökének, szentiváni birtokán. A házigazda meghívására három napra összegyűltek a Felvidék legjelesebb magyar írói, hogy az ottani magyar irodalom legégetőbb feladatairól kicseréljék nézeteiket.

Öröm olvasni azokat a lelkes beszámolókat, melyeket az összeövetel résztvevői (akik magukat „Szentiványi Kúriá^{ec}-nak keresztelték el) erről a fesztelen megbeszélésről közölnék. Mindenikből szinte árad a lelkesedés, hogy 16 felvidéki író, az új kisebbség szellemi elitje, akik közül sok ezideig még nem is látta egymást, most szemtől-szembe tehetett hitvallást a maga világfelfogása, meggyőződése mellett s ennyi egyéni felfogás, eltérő nézet mellett is mind csak megegyeztek: a magyarság fanatikus szeretetében; abban a hitben és meggyőződésben, hogy mindnyájan a magyar kultúra, magyar haladás, magyar szépségek rajongó szolgálói.

Minden beszámoló úgy látja, hogy ez a találkozó, mely nagyszerű érzelmi közösségbe kapcsolta sokfelé tendáló íróinkat, új fejezetet nyit a felvidéki magyar irodalmi életben. És mi, akik e sokféle elv, irányzat, meggyőződés harcát csak kívülről kísérhettük figyelemmel, úgy véljük, hogy ez egyhangú megállapítás helyes, sőt szerény. Mi a Szentiványi Kúria tanácskozásaiban nemcsak a Felvidék magyar irodalmának, hanem egész kulturális életének nagyfontosságú fordulópontját látjuk.

Ez a vélemény kell hogy támadjon bennünk, mikor a Kúria határozatait olvassuk. Ezek szószerint a következőket mondják:

x. A Szentiványi Kúria egyhangúlag kimondja, hogy az összeövetel célja nem irodalmi szervezet megalapítása, hanem kizárólag az, hogy a szlovenszkoói irodalmi élet előfeltételeinek javítását célzó kérdéseket megvitassa és a továbbfejlesztésre vonatkozó véleményét a magyar kisebbségi közvélemény előtt dokumentálja.

2. A Szentiványi Kúria kimondja, hogy az irodalom teljes szabadsága és függetlensége elvénél fogva a megbeszélés gyakorlati eredményeit az itteni irodalom egészének eredményeiül tekinti és az új irodalmi helyzet előnyeiben a meg nem jelent és meg nem hívott írók is egyenlően kell, hogy részesüljenek.

3. A kúria örömmel veszi tudomásul, hogy Prágában Új Munka dmen független irodalmi folyóirat készül megjelenni, nagy várakozással tekint működése elé és reméli, hogy a lap minden befolyástól menten tisztán esztétikai alapokon érvényre juttatja azt a határozott kritikai szellemet,

amely a szlovenszkói magyar irodalmi reneszánsz érdekében föltétlenül szükséges.

4. Hasonlóan tudomásul veszi azt a bejelentést, hogy Pozsonyban népszerűbb jellegű irodalmi folyóirat indul meg.

5. Örömmel veszi tudomásul, hogy a Kazinczy Társaság könyvkiadó vállalata szövetkezetté alakul át és ezáltal országos jellegűvé válik.

6. A kúria kívánatosnak tartja, hogy az országos jelleg kidomborítása érdekében a csehszlovákiai magyarság minden rétege bevonassék a szövetkezet propagálásába és a szövetkezet székhelye Prágába helyeztessék át, hogy Sziklay Ferenc dr. kipróbált vezetése mellett a szervezőmunka erőteljesebb és értékesebb kifejlődése céljából az erők egységes koncentrálásával a magyar irodalom Szlovenszkon élők munkásai mellett a prágaiak is kivehessék hasznos részüket.

7. Kívánatosnak tartja a Kúria, hogy intézményesen biztosítsák a magyar tudományos kisebbségi irodalom fejlesztése. Ebből a célból felkéri a magyar közélet vezető tényezőit, hogy az esetleg megszervezendő kultúrtańás ügykörébe állítsák be a magyar kisebbségi szociológia tudományos feldolgozását. Fontosnak tartja az ifjúságnak az etnográfiańban és a kisebbségi szociológiában való képzését tudományos Ösztöndíjak és pályadíjak kitűzésével. Fontosnak tartja a népszerű tudományos ismeretek fokozottabb terjesztését, vasárnapi néplap, kiadványok és előadások segítségével. Kívánatosnak véli a tudományos élet megszervezését, valamely fennálló kultúr-szervezet keretében s kifejezi azon óhaját, hogy a Kazinczy könyvkiadó szövetkezet átszervezése kapcsán népszerű, de a szak-kritikát is elbíró kiadványokról gondoskodjék.

8. A kúria hálával fogadja a Liptószentiváni Subalpina fürdő rt. igazgatósága által följánlott 3000 koronás irodalmi ösztöndíjat s az adományozó intencióihoz híven úgy határoz, hogy a díjat a jövő esztendőben összeűlő kúria fogja kiadni annak a szlovenszkói írónak, aki a kúria két ülése között a legértékesebb munkával gazdagította az irodalmat.

9. A kúria átír a Színpártoló Egyesülethez, hogy az hasson oda, hogy az általa szubvencionált magyar színtársulatok szlovenszkói magyar írők színpadi műveit is mutassák be.

10. A Szentivám Kúria végűl rendkívűl kívánatosnak tartja a szlovák-magyar kapcsolatok kimélyítését.

KEVÉS OLYAN ŐSZINTE, minden nagyképűségtől ment, a bajokra pozitív megoldásokat találó, nem megalkuvásra, hanem teljes akciószabadságra törekvő, életes rezolúciót olvastunk, mint a Szentiváni Kúria határozatait. Ez az írógyűlekezet éles szemmel látta meg a Felvidék magyar kultúr-életének minden hibáját s praktikus érzékkel nyűl minden betegség gyógyító szere után.

Az első passzusban leszögezi, hogy nem merev akadémiát, megkövesedésre csábító testűletet akar teremteni, hanem friss, űde, az élet talajába gyökerező, termékenyítő eszmecserét akar intézményesíteni.

A második pontban hangsűlyozza a magyar kultűrmunka demokráciáját; nem tekinti magát a kiválasztottak exklűzív seregének, hanem a nemzeti gondolatban testvérnek és egyenrangűnak tekint mindenkit, aki az egy, örök és oszthatatlan magyarság érdekében forgatja tehetséges tollát.

A harmadik és negyedik bekezdésben örömmel űdvözli annak a fogatkozásnak közeli megsűntetését, mely kifelé a magyar Felvidék kulturális életének egy nagy mínuszát jelentette s amelynek eliminálására több ízben történtek balul végzűdő kísérletek: a felvidéki magyar folyóiratok

és ezzel együtt a komoly irodalmi kritika hiányát. Ez a téma — a közönség-hiány kapcsán — egyik legtöbbször vitatott kérdése volt a Felvidék irodalompolitikusainak. Sokan gondolkoztak már azon: mi az oka, hogy a szlovenszkói magyarság, melynek áldozatkészsége és minden magyar ügy iránti lelkesedése minden elismerést megérdemel, nem jelent biztos anyagi bázist a könyv- és folyóiratkiadás számára. A diagnosztikák kénytelenek voltak rájönni, hogy a hiba nem a közönségben van. Kénytelenek voltak megállni, hogy a nélkülözések mellett is áldozatkész társadalom szívesen veszi és támogatja azt, ami jó, nivós, jelentős, de nem bír támogatni válogatás nélkül mindent, csak azért, mert magyarul van írva. Ez a felismerés tükröződik az írógyülekezet azon határozataiból, melyek a dilettánsoknak engedélyezett kíméleti időszak megszüntetését, a komoly irodalmi kritika életbe léptetését üdvözik a rövidesen meginduló folyóiratokban. Mi a magunk részéről kissé merész kísérletnek látjuk, hogy a tanulságok levonására mindjárt két folyóirat is vállalkozik, mert ez a megosztódás mindkettőnek anyagi alapjait gyöngíti; de kísérletnek még sem árt: hátha mindkettő életképesnek bizonyul! S ez a kedvező eshetőség megéri a kockázatot.

A Kúria a következőkben a könyvkiadás kérdésével foglalkozik. A Felvidék magyar kultúrájának súlyos, mondhatnánk központi problémája ez, melynek megoldatlansága az egész magyarság szempontjából is mind nagyobb veszedelmet jelent. Egy kisebbség fennmaradásának első követelménye a nemzeti nyelv fennmaradása. És ott, ahol a magyar betű ellen egy mindenre elszánt iskolapolitika visel irtó hadjáratot, a sajtó mellett egyedül a könyv a nemzeti nyelv fenntartója és terjesztője. Már pedig Szlovenszkón ez a helyzet. A magyar iskolák számát évről-évre apasztja az államhatalom, de amellet a sajtóról és könyvről sem felejtkezik meg. Atyai gondoskodással ügyel arra, hogy a magyar közönség is „gutgesinnt“ toliakból tájékozódjék a napi eseményekről s e célból magyarnyelvű napilapokat adat ki, viszont féltékeny elővigyázattal akadályozza meg, hogy az ottani magyarság az 1918 után Magyarországon megjelent könyvekből magyar szellemet szívjon magába. A csonkaország közönsége előtt is jól ismertek azok a „könyvrazziák“, melyek a közelmúltban a Csehszlovák állam területén a fenti elv gyakorlati alkalmazásaként még a mezőgazdasági, technikai és egyéb értelmetlen munkákat is kigyomlázták a könyvkereskedésekből és könyvtárakból. S bár ismerjük a cseh kormánynak azon kijelentését, hogy a magyar könyvek szlovenszkói bebocsátásának kérdését a közel jövőben megnyugtató módon szabályozni fogja (egy prágai cég fog a behozatalra monopóliumot kapni), a Felvidéknek magyar könyvvel való ellátását mégis szívesebben bízunk az ottani magyarság bölcs belátására. Ezért üdvözljük a legnagyobb örömmel a Szentiváni Kúria döntését, mely a Kazinczy Társaság eddig helyi jelentőségű könyvkiadó-vállalatát országos jellegűvé akarja kifejlesztetni, a magyar betű életképességének biztosítására a három nagy kultúrád göcot, Kassát, Pozsonyt és Prágát összefogni s a fentebb kiemelt kritikai elv érvényesítésével lehetővé tenni, hogy az egész országra kiterjedő könyvkiadószervezet olyan műveket bocsásson a közönség elé, melyek abszolút irodalmi értékükkel annak további önkéntes támogatását is biztosítani tudják.

Nem kevésbé jelentős a Kúria azon határozata, mely a tudományos irodalom megteremtésével foglalkozik. Az a centralizmus, mely a békebeli Magyarország kulturális egyeduralkodójává Budapestet fejlesztette ki, a Felvidék elszakításakor különösen tudományos szempontból teremtett ott szinte katasztrófád helyzetet. Mert míg egy-egy irodalmi kör, egy-két íróember, jelentős magyar sajtó, néhány szintársulat a kultúra egyéb területein legalább az alapot meghagyták egy kulturális regenerálódáshoz,

a felvidéki magyar tudományosság abban a pillanatban meghalt, amint Prága a Budapestről érkező magyar könyvekre kimondta a határzárt. Növelte a helyzet komolyságát egy tudományos folyóirat megteremtésének kizárt volta egyrészt olvasóközönség, másrészt írótabor hiányában. Illetékes körök tudják, hogy tudományos folyóirat fenntartása még Nagy-Magyarország 16 milliós magyarságából rekrutálódó előfizető tábor mellett is micsoda nehéz probléma volt mindig; hogy lehetett volna hát fenntartani egy ily lapot a Felvidék egy millió magyarjára támaszkodva akkor, mikor ennék szempontunkból egyedül számbajöhető részét, a középosztályt, az ellenséges nyomás céltudatosan süllyesztette a koldusnívó felé. De hiányzott egy komoly tudományos folyóirat másik előfeltétele is, az írótabor. Az a tudósgárda, amely a magyar éra alatt az egyetemek, főiskolák s nem utolsósorban a középiskolák katedráin ült, hosszabb-rövidebb hányódás után kénytelen volt átköltözni a Csonkaországba. A rajtuk kívül számbajöhető toliforgatók nemzeti kötelességérzésből kénytelenek voltak a tudomány elvont munkájától elszakadni s praktikusabb módon résztvenni a magyarság szervezkedésében. Részben belőlük kerültek ki a politikusok, egyesületek létesítői, könyviárok fejlesztői, az irodalom-propagátorok. A tudós-gárda utánpótlása pedig évek hosszú során elmaradt; a fiatalabb generáció a megszállás után jó pár esztendeig szinte kivétel nélkül a Csonkaország egyetemeire tódult s legnagyobbbrészt itt is maradt, mert a cseh állam a Magyarországon szerzett diplomák nosztrifikálását következetesen megtagadja. Ezek a körülmények teszik érthetővé, hogy felvidéki magyar tudományos életről az elmúlt zo esztendőben nem lehetett beszélni.

Az ottani magyarság egyéb téren megfigyelhető erőgyűjtése immár — úgylátszik — olyan stádiumba jutott, hogy a tudományos élet regenerációjának kérdése is időszerűvé vált. A kulturális élet egyéb területein most már felszabadulnak egyes, ily irányban felhasználható energiák; az utánpótlás lassan megérett azokban a fiatalokban, akik a huszas évek közepétől mind nagyobb számban végezték tanulmányaikat a pozsonyi, brünni és prágai német, sőt cseh egyetemeken és főiskolákon; a könyvkiadásnak megnyugtató megoldás felé való haladása reményt nyújt arra, hogy tudományos jellegű könyvek is megjelenhessenek s a megjelenés előtt álló folyóiratokban remélhetőleg tudományos cikkek is elhelyezést fognak nyerni.

De a kérdést nem csupán a lehetőségek jelentkezése, hanem a cselekvés halaszthatatlansága is aktuálissá teszi. A tervszerű cseh iskola-politika évről-évre csökkenti azoknak a magyar gyermekeknek számát, akik anyanyelvükön végezhetik tanulmányaikat. De még azok is, akiknek a szerencse kiváló kedvezéseképp megadatott ez a lehetőség, teljesen az új állam szellemében kapják neveletésüket: már az óvodától kezdve körülveszi őket a „csehszlovák“ életszemlélet, a „csehszlovák múlt“ és „csehszlovák jövő“ propagálása. A magyarságról már az iskolában vagy semmit, vagy — s ez a leggyakoribb eset — a leggyűlölködőbb rágalmatokat tanulják. Az iskolának e tendenciáját s az államnak ezer egyéb magyartalanító törekvését elsősorban a családi nevelés volna hivatva paralizálni. Ezt a remédiumot azonban csak a középosztály családainál találhatjuk meg. A parasztság nemzeti érzés, főleg pedig nemzeti tudat szempontjából maga is nevelésre szorul. A magyar kisebbség fennmaradása szempontjából tehát óriási fontosságú, hogy az ottani magyarság bázisául szolgáló, nagy tömbben együtt lakó parasztság nemzeti érzésben tervszerűen erősíttessék, arra tudatosan ránevelődjék. Ezért hangsúlyozza a Kúria, hogy a Felvidék magyar tudományossága elsősorban népies kiadványok, ismeretterjesztő néplap, nevelő előadások, egy szóval: népies nevelő munka irányában van

hivatva működését kifejteni. A mi elképzelésünk szerint azok a területek, melyek e fő szempontból elsősorban szóbajönnek, részben a nemzeti tudat kifejlesztésére alkalmas tudományok, mint a magyar irodalomtörténet, magyar történelem, részben olyanok kell hogy legyenek, melyek a magyar parasztság életnívóját emelhetik, mint a gazdasági és népszerű orvosi ismeretek, végül politikai, szociológiai alapelemek.

Δ parasztság sorsdöntő fontosságának felismerése szól abból a kivánalomból is, hogy az ifjúságnak, mely a magyar kisebbség önvédelmi harcát a jövőben vezetni hivatott, érdeklődése elsősorban az etnográfia és kisebbségi szociológia felé irányíttassék. Ha ehhez még hozzátesszük, hogy a szlovenszói magyarságnak a kisebbségi jog és a cseh nemzeti tudományok, továbbá a szlovák testvéreinkkel foglalkozó tudományágak művelésére is feltédenül ki kell termelnie magából megfelelő erőket, beláthatjuk, hogy oly nagyterületű és sürgős tennivalók várnak a felvidéki tudósnevelésre, melyek csak az egész ottani magyarságnak támogatásával valósíthatók meg. Nem kétséges, hogyha ez az új tudósgárda meg fog felelni e speciális célkitűzéseknek, az egész magyar tudományosságának is megbecsülhetetlen, sok tekintetben hézagpótló szolgálatokat fog tenni.

Persze ebben az irányban még nagyobb szerepe és jelentősége lenne az olyasféle ösztöndíjaknak, mint a Sulbapina rt-é, mert a magyar tudós anyagi boldogulásának lehetőségei még a magyar íróénál is kilátástalanabbak. De reméljük, fog még akadni néhány vállalat, bank, magános, aki minden megnyomorítási kísérlet ellenére is ki bír még tűzni egy-egy ily ösztöndíjat, pályázatot, hogy ez a hatványozott fontosságú probléma ezáltal is közelebb juthasson a megoldáshoz.

Míg e tekintetben osztozunk a Kúria optimizmusában, a színműirodalom megteremtését illetően álláspontunk jóval pesszimistább, mint az íróké. Hiába mutatnak be a színészek felvidéki eredetű darabokat, ha azok nem bírják el az összehasonlítást a Pestről, vagy külföldről importáltakkal. A felvidéki színműirodalom meg fogja nyerni a csatát, ha a színpadra kitermel egy Mécs Lászlót, vagy egy Darkó Istvánt; más eszköz itt nem sokat segíthet.

Viszont megint csak nagyszerű perspektívákat nyit az utolsó pont, mikor a szlovák-magyar kulturális kapcsolatok kiépítését követeli. E határozat egy pozitívumot és egy negatívumot tartalmaz. A pozitívum azon szükségességnek felismerése, hogy a magyarságnak közelebbről meg kell ismerkednie az ezer éven keresztül mellette és közötté élő szlovák nemzet kultúrájával és viszont. A két népnek meg kell ismerkednie egymás szellemi kincseivel, évszázadok kitermelte kiemelkedő kulturális produktumaival és a nyelvi különbözőségeken túl meg kell látnunk ez alkotásokban az egységes szellemi struktúrát: a világfelfogásnak, szellemnek és jellemnek azt a hasonlóságát, mely a felvidéki arcra a faji adottságok és egyéni különbözőségek mellett is ráütötte a közösség bélyegét. A kultúra tiszta tükrében kell meglátniok egymás arcát és mindkét nép jövőndő boldogulása érdekében is fel kell fedezniük a meglepő hasonlatosságot és azonos vonásokat egymás lelki képén. Így fognak eljutni egymás megismerésén keresztül egymás megértéséhez és megbecsüléséhez, a közös múlt egységesítő hatásának felfedezéséhez s a közös Sors, közös Jövő programjához. S ha ez egyelőre csak kulturális téren képzelhető is el, el fog jönni az idő, amikor ennek szükségességét mindkét nép minden téren természetes követelménynek fogja érezni, — sőt tudni.

Ez a határozat pozitív jelentősége. A negatívum pedig az, hogy az írógyülekezet nem a bizonyos oldalról erősen lanszirozott szláv-magyar kapcsolatok ápolását látta fontosnak, hanem a szlovák-magyar kulturális közeledés mellett tört lándzsát. Bizonyos oldalon ezt nem látják természetesnek; nem

akarják észrevenni, hogy életrevaló, igazán jelentős kulturális kapcsolat csak ott képzelhető, ahol ezt az érintkezést bizonyos helyzeti szükségszerűség, természetes alapok mintegy parancsolólag előírják. Nem akarják észrevenni, hogy a tót-magyar kulturális kapcsolatokat tulajdonképpen nem kell megteremteni, hiszen e kölcsönhatás évszázadok óta — sőt talán a honfoglalásig visszamenőleg — állandóan megvolt, élt és működött s a meg nem léteit téves látszatát e folyamatok történeti feldolgozásának hiánya kelti. Holott valójában az a tényállás: a tót-magyar kultúrkapcsolat századok óta élő valóság, melynek módszeres, tudományos feldolgozására alig történt még valami. Ezen a téren vár még igen sok teendő eljövendő szlávistáinkra. Tudomány- és irodalompolitikuskainkra pedig abban, hogy ezt a tudományos működést szervezik és a két nép jelenének kulturális megnyilvánulásait egymás előtt ismertté tegyék. Ennek a történelmi talajban gyökerező kapcsolatnak igenis nagy jelentősége van, szemben azzal a jelszóval, mely szláv-magyar kultúrközösséget hirdet. Egy ilyen papírmásé-kapcsolatnak erőszakolása ránk nézve semmilyen szempontból nem kívánatos. A fennálló lehetőségek mellett is minden mód megvan arra, hogy a szlávok vezető kultúr-nemzetének, az oroszoknak igazán kiemelkedő és speciális műalkotásaival megismerkedhessünk. A jelentősre reklámozott cseh kultúra „remekműveinek“ apróra való tanulmányozása pedig nem ér fel annak a veszedelemnek kockázatával, melyet egy intenzív kapcsolat ügyes rendezés mellett politikai téren maga után vonhat. Ápolja mindenki a csehekkel való nexusait kedve szerint, de ezeket a reális célokat követő összeköttetéseket ne burkolja be „a magyarság érdekében álló kultúrkapcsolat“ tetszetős fátyolába, mert az éles szem a fátyolon át is észreveszi, hogy a kívánatosnak magasztalt leányzó milyen csúnya. És a Szentiváni Kúria döntése azt mutatja, hogy felvidéki írónknak jó szemük van.

Ez egyébként az írógyülekezet határozatainak egészére is vonatkozik. A Felvidék magyar kultúréletének minden főbaja érintve van e pontokban s minden bajnak orvosszere is meg van állapítva. Ha a felvidéki írók a megvalósításban is olyan eredményesek lesznek, mint amilyenek a diagnózisban voltak, akkor az ottani magyar kisebbség rövid idő alatt kulturális téren is ki fogja vívni azt a súlyt, melyet a politikában szervezettségével a megszállás óta sikerült biztosítani és formailag is dokumentálhatni fogja azt az elsőséget, mely kulturális viszonylatban a múlt örökségénél fogva, de jelen erőinek alapján is kétségen kívül megilleti őt a Felvidék minden régi és új nemzete között.

MORAVEK ENDRE

AZ ERDÉLYI MUZEUM-EGYESÜLET LÉTKÉRDÉSEI¹

ERRŐL a tárgyról egy kis füzet hagyta el május hónapban a sajtót.

Nem más a mint a legfontosabb erdélyi magyar tudományos intézmény kétségbeesett segélykiáltása. Kihez? Valójában nem tudja az Erdélyi Múzeum-Egyesület elnöksége, amely kiadta, s nem az sem, aki az elnökség megbízásából összeállította. Csak egy önkénytelen, nem is nagyon erős sikoly, talán arra szánva, hogy a megfojtással fenyegető államhatalom képviselőit enyhébb eljárásra bírja. Mintha azt mondaná: Nézd! Hiszen bizonyítom, magad sem tagadhatod, hogy mindez az enyém, az erdélyi magyarságé. Még azt sem mondhatod, hogy az állam pénzén — tehát a te

¹ Dr. Kelemen Lajos tanárnak, az Egyesület titkárának Lúgoson, Husvéth és Hoffhemél nyomtatott (8°, 24 lap. Erdélyi Tudományos Füzetek, 23. sz.) füzeté: Az Erdélyi Múzeum-Egyesület problémái, teszi alkalmasszerűvé az elmondandókat.

fajtádbeliek adófilléreiből is — lett ilyen gazdaggá, pompássá. Nem. Mind-ezt magyar emberek, önkényt, a sajátjukból adták össze, s ismét csak magyar emberek, szakértők, sok-sok önmegtagadással, áldozatos lélekkel, verejtékes munkával fejlesztették nagygyá. Az állam csak akkor adott, amikor szüksége volt reánk, s valójában akkor is mi adtunk neki — sokszorosan — többet. Irás van róla, komoly bizonyíték, szívesen eléd tárjuk, bizonyosodj meg magad. De tudjuk — folytatja — hogy neked is szükséged van arra, amire a magyar államnak szüksége volt. Szívesen rendelkezésedre is bocsátjuk; beszéljük meg, mire van szükséged, s mi mindenben segítségére leszünk, ami tőlünk telik. Csak egyet ne kívánj! Azt, ami vérszerinti őseink lelki-testi, személyszerinti hagyatéka, mert azt nem adhatjuk semmi áron. Nem adhatjuk; erkölcsi lehetetlenség, becstelenség volna; arról tehát nem is beszélhetünk ...

... A követelés azonban kérlelhetetlen, nem alkuszik. Azaz: alkuszik, de közben mind szorosabbra fonja a hurkot. Számít a szerencsétlen szorongatott elernyedésére, végkimerülésére; mint a boa constrictor az áldozatára. És ez elébb jajgat, végül már csak suttog. A művelt Európa nagy rengetegében azonban senki sem hallja, vagy ha hallja, senki sem segít. Hacsak valami isteni csoda nem történik... De hagyjuk a képes beszédet. Beszéljünk csak egyszerűen, értelmesen, világosan, higgadtan, minden szenvedély nélkül, történetírói tárgyilagossággal... Nem véletlen dolga az, hogy Erdélyben a II. József utáni nemzeti fellángolás erőteljesebb, kitartóbb volt, mint Magyarországon. Azért, mert ott mélyebbre nyúltak a múltba a gyökerek s nagyobb volt a veszedelem. Ott már János Zsigmondtól kezdve — nemcsak hirdették, de — gyakorolták azt a ma modernnek nevezett politikát, mely a külfölddel legalább is olyan élénk szellemi kapcsolatot valósított meg, mint mai kultúrpolitikánk. Így volt ez a katolikus fejedelmek korában éppenúgy, mint akkor, mikor protestáns ember ült a fejedelmi székben. Nem véletlen tehát, hogy a bécsi testőrlaktanyában három erdélyi ifjú — Báróty Sándor, Barcsay Ábrahám és br. Naláczy József — volt Besseney György kezdeményezésének leghűségesebb munkása. Az első Alsófehér-, két társa Hunyadvármegye küldöttje a testőrségben, tehát valamennyien olyan területről valók, ahol lépten-nyomon tapasztalták, hogy csak a szellemi fölény lehet az, ami megtart. S nem véletlen az sem, hogy a kalvinista Bőd Péter kezéből kiesett zászlót Batthány Ignác katolikus püspök veszi fel, s a Zágoni Aranka György kezdeményezésére országgyűlésen elhatározott, de a kezdeten túl nem haladt tudományos társulat ügyét a Veszprémből Erdélybe származott Döbrentei Gábor vállalja. Neki sikerült is annyira érlelnie azt, hogy 1814-ben megjelent az „Erdélyi Múzeum“, s 1819-ben meg is alakult, kellő anyagi fedezettel, a társaság. De Bécsben a magyar törekvést most is elgáncsolták, s az alapszabályokat soha jóvá nem hagyták.

Nem volt sikere Bölöni Farkas Sándor — az első Amerikában tanulmányúton járt erdélyi magyar ember — kezdeményezésének sem, aki már nemcsak tudományos társaságot, hanem Erdélyi Nemzeti Múzeumot akart szervezni (1829). A gondolat mégsem aludt el, s az erdélyi országgyűlés 1842. dec. 23-án hozott határozatával — egyebek közt — kimondja, hogy 100.000 forinttal Nemzeti Múzeumot alapít. Mivel pedig a szász nemzet képviselői ezt feleslegesnek ítélték — nekik már megvolt a Brukenthal Múzeumuk — a 100.000 pengőt csak a magyarokra és székelyekre rótták ki, de a felügyelőbizottságba szászt is választottak. A szászok még így is tiltakoztak, s Bécsben az ő szavuk döntött: a határozatból sohasem lett törvény. Aztán jött 1848/49.

Alig tért magához a nemzet az 1849. évi nagy csapás okozta ájultságából, már ismét felmerült (1852) a Múzeum ügye. A zászlót most gr. Mikó

Imre „Erdély Széchenyije“ lobogtatja; 1856-ban odaajándékozta a múzeum céljára Kolozsvárott levő 10 holdas gyönyörű kertjét, s abban levő 9 szobás villáját, minden melléképületével. Példáját lelkesen követi az egész erdélyi magyarság. Valóban igaza volt Mikó grófnak, mikor — egy későbbi beszédében — így jellemezte ezt a megmozdulást: „Az élő nemzet keresett módot, hogy működhessék a saját java előmozdítására; keresett tért, hogy mozoghasson úgy, hogy ne adjon okot gyanúra a hatalomnak“. A keresésnek még sok akadállyal kellett megküzdenie, Mikó Imre grófnak sok önuralomra volt szüksége addig, míg 1859 szept. 8-án megérkeztek a jóváhagyott alapszabályok. A királyi leirat azt kívánta, hogy az egyesület hivatalos nyelvét az alakuló közgyűlés állapítsa meg. Ez meg is történt az 1859 nov. 23-án tartott alakuló közgyűlésen, melyen jelen volt hg. Liechtenstein Frigyes királyi helytartó is. Ilyen módon: Az elnök felszólítja az alakuló közgyűlést a hivatalos nyelv kérdésében való határozatra. A javaslat hivatkozik az 1842 dec. 23-án kelt országgyűlési határozatra, s ezt a mostani alakulást kifejezetten annak megvalósításaként kívánja tekinteni; tehát a magáénak vallja mindazokat a megajánlásokat, melyek akkor történtek. Tekintettel pedig arra, hogy az alapítók kizárólag magyarok s alapítványaikat kifejezetten az intézet magyar jellegéhez kötötték és az egyesületnek különben is alig van nemmagyar tagja, — „közgyűléstérrel meghatározza a közgyűlés, hogy a Múzeumegylet belkormányzásában, minden tanácskozásaiban, kiadandó havi, vagy kötetlen füzeteiben, úgy évkönyveiben, a magyar nyelvet használja“. A közfelkiáltással hozott határozat ellen senki sem emelt szót. Mikó gróf azonban volt annyira óvatos, hogy nem elégedett meg ezzel; gondolt arra, hogy jöhet idő, mikor az ilyen „közfelkiáltással“ hozott határozat ellen megkísérlik fellépni; annál inkább, mert az előzmények között voltak olyan jelenségek, melyekből némelyek — pl. gr. Teleki Domokos, stb. — arra következtettek, hogy Bécsben azért húzzák-halasztják az alapszabályok jóváhagyását (1856 május óta folyt a levelezés), mert azt kívánnák elérni, hogy az egyesület háromnyelvű legyen. A közfelkiáltással hozott határozatot tehát titkos szavazással erősítették meg, ekkor is mind a 383 szavazat a magyar nyelvre esett. Az Egyesület magyar jellege tehát minden kétséget kizáróan megállapított, olyan időben, melynek szelleme legalább is nem mondható magyarbarátnak.

Az Erdélyi Múzeumegyesület főfeladata volt az Erdélyi Nemzeti Múzeum fenntartása, melynek öt gyűjteménytára alakult ki, ú. m.: 1. könyv- és kéziratár; 2. érem- és régiségtár; 3. ásvány- és kőzettár; 4. állattár és 5. növénytár. A gazdag gyűjtemények nagy mértékben hozzájárultak ahhoz, hogy Kolozsvár 1872-ben a második magyar egyetemet megkapta. Nem volt u. i. — a fővárost kivéve — egyetlen város sem Magyarországon, mely az egyetemi oktatás céljaira olyan segédeszközöket nyújthatott volna, mint Kolozsvár, illetve az Erdélyi Múzeumegyesület.

A szerződéses megállapodás az volt, hogy a Múzeumegyesület bérbé adja, tulajdon- és ellenőrzési jogának, a maga önállóságának és önkormányzatának fenntartásával gyűjteményeit, az egyetemi oktatás céljaira, a magyar államnak, évi 5000 frt (10.000 kor.) bérért. A gyűjteménytárak igazgatói a megfelelő egyetemi tanszékek betöltői lesznek; ebben a minőségükben hivatalból tagjai az Egyesület igazgató-választmányának, s mint igazgatók felelősek annak. Mellettük az Egyesület tarthat őr, vagy örököt, aki vagy akik szolgálati viszonyban neki (az igazgatónak) alárendeltjei; másfelől azonban az Egyesület bizalmi emberei. Az egyesület ezen felül, amikor szükségesnek látja, megvizsgálhatja a gyűjtemények kezelését. A gyűjtemények nyilvános jellegét a szerződés nem érinti. Később az egyesület (a klinikák és egyéb egyetemi építkezések előmozdítására) a Mikó-féle kertet is átengedte az államnak. Szerződésileg kikötötte azonban, hogy ennek fejében: abban a

nem várt esetben, ha a szerződéses viszony megszűnik, az állam a Múzeum-egyesületnek olyan épületet bocsát rendelkezésére teljes tulajdonjoggal, melyben az saját gyűjteményeit megfelelően elhelyezheti. „A szerződés érvényben marad mindaddig, ameddig Kolozsvárt a Magyar Kir. Ferenc József Tudományegyetem fennáll“.

Ez volt a jogi helyzet 1919 május 12-én, mikor a Nagyszebeni Román Kormányzótanács (Consihul Dirigent) a román királyi katonaság fegyveres erejének szárnyai alatt, a kolozsvári m. kir. Ferenc József-Tudományegyetemet megszállta, az Erdélyi Múzeumegyesületnek az egyetem céljaira bérelt gyűjteménytáraiból a magyar egyetemi tanár-igazgatókat kiüzte, ellenben az összes többi alkalmazottakat további szolgálattételre kötelezte. A birtokbavétel arra való hivatkozással történt, hogy a román állam a magyar állam jogutóda (bár akkor még nem volt békeszerződés!); azonban a szerződés szerint kijáró bér fizetését 1919 június 8-án megtagadták. Míg tehát egyfelől minden — részben csak képzelt — jogot követeltek az örökség jogcímén, a kötelezettségek közül még azt sem teljesítették, ami az erőszakkal megvalósított követelés természetes folyománya volt. Nem kétséges, hogy — mégha a szerződés kifejezett meghatározása ellenére, a jogutódlás elmélete helyt álló volna is — a bérfizetés megtagadása a szerződés természetes megszűnését jelenti; annál inkább, mert mai napig sem fizettek egy fillér bért sem. (Az 1924-ben — kéretlenül — kiutalt 85.000 lejt, melyet az Egyesület fel sem használt, hanem letétbe helyezett, maga a minisztérium sem tekintette másnak, mint a múzeumoknak adni szokott államsegélynek. Azóta ezek is elmaradtak).

Mínt hogy a Consiliul Dirigent a gyűjteményeket a „forradalmi jog“ (ez volt a kedvenc kifejezés!) alapján szállotta meg, ez a „jog“ azonban a békeszerződés aláírásával megszűnt; mínt hogy továbbá a gyűjtemények — a magyar kormánnyal kötött szerződés értelmében — a magyar államtól átvett helyiségekben voltak elhelyezve, \$ új kezelőiket az egyesület nem is ismerte, a helyzet minden tekintetben tarthatatlan volt.

Az Erdélyi Múzeumegyesület tehát már 1920-ban lépéseket tett a jogi helyzet rendezésére. Emlékiratot nyújtott be a kormányhoz, melyben felajánlotta, hogy gyűjteményei közül az általános tudományos jellegűeket (a három természettudományi tárat, s a régiségtárnak a népvándorlás előtti korokból származó anyagát) megfelelő bér ellenében, a tulajdonjog fenntartását és a gyűjtemények nyilvánosságát biztosító kikötésekkel, hajlandó 30 évre a kolozsvári román kir. I. Ferdinánd egyetem kizárólagos használatára és kezelésére bocsátani. Azonban saját kezelésébe kívánja venni a nemzeti gyűjteményeket: a könyvtárat (okmánytárat, levéltárat, kéziratot) s a régiségtárnak a népvándorlás korával kezdődő emlékeit, a képtárat és éremtárat. Ezeknek az elhelyezésére pedig kívánta azt a különálló (megnevezett) épületet, melyet a Mikó-féle kert átengedése fejében már a magyar kormánnyal kötött szerződésben megállapítottak.

Az egymást követő kormányoknak nem volt sürgős a kérdés megoldása. „Tanulmányoztatták“ az emlékiratot, s a sürgetésekre állandó biztatásokkal feleltek. Végre 1926-ban (tehát az első ajánlat megtételétől hat esztendőre) kiküldték Z. Paclí^anu kultuszminiszteri vezérigazgatót (ugyanazt, aki megelőzőleg a Szent-székkal a konkordátum tárgyalásokat folytatta) a tárgyalások felvételére. A kiküldött előadta a kormány kívánságait, melyek leglényegesebb pontja az, hogy: az összes általános tudományos jellegű gyűjtemények az egyetem tulajdonába mennek át éppen úgy, mint az Erdélyi Országos Múzeumnak tett összes adományok (tehát mindazok, melyek az 1842. évi országos határozatot megelőző időben, s azóta, a múzeum magyar jellegének feltételével ajánlottak fel és adományoztattak).

Az Egyesület vezetősége ezeket a feltételeket nem fogadhatta el; de a tárgyalások sem szűntek meg, hanem — ha időnként megszakadtak is — szóban és levelezésben tovább folytatódtak. Közben új lendületet vett a román sajtóban már elébb megindult „felvilágosító“ munka, mely — nyilvánvalóan nem a kormány szándékai ellenére — mind „nehezebbé tette a kormány engedékenységet“ ebben a kérdésben. Az egyesület elleni támadások éltető lelke Borza Sándor dr., a növénytan egyetemi tanára, jelenleg kultusz államtitkár. Ez a tény mutatja, hogy a támadások nem voltak a kormány szemében kellemetlenek. De mutatja más is. Borza u. i. már 1925-ben megjelent röpiratában utal arra, hogy a kérdést „igen egyszerűen“ meg lehet oldani olyan módon, hogy minél több román lép be tagul az Egyesületbe; így többséggé lévén, úgy határoznak, ahogy akarnak. S ime! A minisztérium 1928. VI. 22. válasziratának első követelése a jelentkezett új tagok felvételének elintézése; továbbá kívánja az Egyesület jegyzőkönyveinek román és magyar nyelven vezetését, az egyetemmel való levelezésben és beszédben az államnyelv használatát, s azt, hogy az Egyesület egyik alelnöke és titkára román legyen. A későbbi tárgyalások folyamán még azzal is megfenyegették az elnökséget, hogy az egyesületet, az alapszabályok meg nem tartása címén, fel is lehetne függeszteni. (Az nem feszélyezte őket a fenyegetés hangoztatásában, hogy az alapszabályok megtartását maga az államhatalom tette lehetetlenné, s hogy 1925 óta kormánybiztost küldött az Egyesület nyakára). Ugyancsak e tárgyalások során — ha talán nem is egészen komolyan — szót ejtettek arról, hogy az egyesületnek tagja lenne minden román pap, tanár és tanító, tagsági díj fizetésének kötelezettsége nélkül.

Az Egyesület azonban a tagajánlások dolgában csak az állammal való jogi viszony tisztázása után hajlandó dönteni. Erre felhangzik a sajtóban az irredentizmus vádja, s a kormány megtagadja az újonnan megválasztott alelnökök — Br. Jósika János és dr. Róth Hugó — megerősítését. Ez azonban csak megismétlődése volt egy régebbi esetnek (1925), mikor a már három éve működő elnökség (Ugron István elnök, dr. Papp József és gr. Teleki Árvéd alelnökök) megerősítését tagadták meg.

Közben a gyűjteményekkel tetszés szerint rendelkezik az egyetem. Az eredetileg Öt gyűjteménytárból hetet csináltak anélkül, hogy a tulajdonost akár csak megkérdezték volna ...

A küzdelem folyik. Egyik oldalon az erőben gyengébb, sőt erőtlen Egyesület, kétségbe nem vonható jogi alapon védi őseitől öröklött szellemi és anyagi kincseit, majdnem — birtokon kívül. Másik oldalon az államhatalom nevében és erejével, minden tételes és erkölcsi jogalap nélkül, de az erőszak, a „forradalmi jog“ eszközeivel megteremtett birtokon belülség állapotában, — támad a máséra sóvárgó, de még inkább a másnak ártani akaró kapzsiság és gyűlölködés. Mert, ha csak azt akarná, hogy megkapja, amire szüksége van, aránylag olcsón hozzájuthatna: felajánlották neki. A küzdelmet kíséri az elfogult sajtó hangos biztatása az erősebb oldalán, s a szorongatottak megható kapaszkodása az igazgatóságba.

Mindez több, mint egy évtizeddel az ú. n. kisebbségi szerződés aláírása után, a demokrácia kormánya idején, abban az időben, mikor Briand elérkezettnek látja az időt, megérettnek a lelkeket az Európai Egyesült-Államok megalkotására.

BUDAY ÁRPÁD

KÜLPOLITIKAI SZEMLE

— *A Brüning-kormány és a német parlamenti krízis.* — *A Labour-kormány nehézségei, munkanélküliség, Indiai Kanada hangulata.* — *Középeurópai agrárszervezkedés kísérletei.* — *A kitrd lázadás és bonyodalmai, török belső evolúció kezdetei* —

A NÉMET pénzügyi és parlamentáris válság tetőfokát érte el, amikor Brüning kancellár a kormány pénzügyi programját az alkotmány 48. szakasza által az elnöknek biztosított rendkívüli hatalom segítségével léptette életbe. A költségvetési deficit, mely az év elején százmillió körül mozgott, áprilisban háromszáz milliót ért el, júliusra már hétszázötvenöt millió márkát tett ki. A gazdasági depresszióval párhuzamosan növekedő munkanélküliség újabb áldozatokat követel a német adófizetőtől, akit a jóvátételt fizetések pénzügyi rabszolgasorsban tartanak. A Young-terv alapján az 1930/31-es pénzügyi évben (április 1-től március 31-ig) fizetendő 1707.9 millió márkához csatlakozik tehát a kb. 600 millió márkás munkásbiztosítási deficit, amit egyedül a biztosítási járulékok emelésével — igen népszerűtlen és veszedelmes eszközzel — többé nem lehetett fedezni. Moldenhauer pénzügyminiszter a fixfizetésű alkalmazottakra és a nőtlen adófizetőkire kirovandó új adókat akart bevezetni és ebbe a kísérletébe a Brüning-kormányt támogató koalíció pártjainak egyhangú ellenállása következtében belebukott. Utódja, Dietrich — előbb birodalmi gazdasági miniszter s a demokratapárt képviselője a kormányban — a pénzügyi reformok egy változatosabb kombinációjával próbálkozott meg a deficit fedezésére. A fixfizetésű alkalmazottakra kivetendő, úgynevezett szükségáldozatot (Notopfer) módosított és enyhített formában vette át Moldenhauer programjából, ehhez egy 5%-os általános jövedelmi pótagót és a nem-házasokra kirótt 10%-os pótagót csatolt, a munkanélküliek biztosítási járulékait pedig 1%-kal javasolta emelni, végül a közigazgatás költségein 135 millió megtakarítást tervezett. A birodalmi gyűlés a Brüning-kormány javaslatait, a feloszlattal való fenyegetés dacára, csekély többséggel bár, elvetette. Az eddigi hiábavaló kísérletek után az „erős kéz“ kormányának nem maradt más hátra, mint fenyegetését beváltani, a pénzügyi javaslatokat a 48. szakasz alapján, melyet már Ebert elnök is igénybevett, életbeléptetni és amikor ezt az elnöki dekrétumot a Reichstag nem vette tudomásul, július 18-án feloszlattani a birodalmi gyűlést.

A német köztársaság, amely tizenkét év óta egyik válságból a másikba zökken, ilyen chaotikus helyzetben még nem volt, mint amilyenbe a parlament feloszlattása és a szeptember 14-ére kitűzött választások sodorták. A nagy koalíció megbukott Hilferding szocialista pénzügyminiszter szerencsétlen pénzügyi programján, amellyel a centrum és a bajor néppárt fordult szembe. Brüning tiszta polgári koalíciója esetről-esetre a nacionalisták és agráriusok egy részének, vagy itt-ott a szocialistáknak támogatásával kormányzott, egyúttal már első naptól kezdve azt a benyomást keltve, hogy céltudatosan a szocialista uralom letörését keresi és bírja ehhez Hindenburg elnök elhatározott támogatását. — A fiatal, a háború utáni politikai iskolából származó, hadviselt kancellár — új típus a német politikában — minden válság idején a hírhedt vörös tárcával jelent meg a Reichstagban, ami a feloszlattal dekrétum szimbóluma. Nyilván feltett szándéka volt tehát, hogy a politikai küzdelmet kivigye az ország színe elé és megkísérelje a két szélsőségnek, a kommunisták és szocialistáknak, a másik oldalon a Hugenberg-féle nacionalistáknak és a Hitler-féle nemzeti szocialistáknak legyőzését. A válság azonban minden jel szerint a legkedvezőtlenebb időpontban tört ki.

A világgazdasági depresszió különös erővel sújtja Németországot, amelynek fokozott tökeszükségletét sem a nyugateurópai, sem az amerikai pénzügyi piacok nem tudják fedezni, hiszen az olcsó pénz dacára dúló hitel- és bizalmi válság a nemzetközi tőke minden megmozdulását és nagyobbarányú elhelyezését akadályozza. A Brüning-kormánynak pedig, eltekintve a Young-kölcsön sikerétől, amelynek egy része német beruházási célokat szolgált, nincs semmi olyan vonzó gazdasági és pénzügyi programja, amellyel hódítani tudna. Belpolitikai szempontból pedig hiányzik a polgári pártok egyetemes megszervezése, mind állandó gyakorlati együttműködésük, mind pedig a választási kampány szempontjából.

A liberális pártok egy részének vezetői a polgári közvéleménynek ezt a hiányos szervezkedését óhajtották a szabadelvű és demokratikus orientációjú pártoknak és politikusoknak új céger alatt való koncentrációjával pótolni. A háború után alapított demokratapárt vezetőitől indult ki a gondolat, valószínűleg elsősorban azért, mert érezték, hogy úgyszólván kicsinyre összezsugorodott pártjuknak (a felszlatott Reichstagban a demokratáknak huszonöt képviselőjük volt) leginkább kell tartania attól, hogy a választásoknál a szélsőségesek között szétmorzsolódik. Támogatásra találtak a Jungdeutsche Vereinigungnál, amelynek vezetője, Mahraun, a polgári egyesülés gondolatában látja a fiatal középosztályú erők érvényesítésének lehetőségét és ügyes, elterjedt szervezetével ennek a koncentrációnak határozottan jó szolgálatot tehetne. A nagyobb szabású polgári szabadelvű egyesülés gondolata azonban nem kisebb embertől, mint magától Stresemantól származik, akinek kedvenc terve volt a néppártnak és a demokratáknak fúzióját keresztülerősíteni: hiszen mindkettő a Stresemann-féle „Erfüllungspolitik” képviselője volt a külpolitikában és a belső fronton inkább társadalmi-gazdasági relációk választották el őket, mint politikai programjuk. A néppárt mindig közelebb állott és áll a nagyiparhoz és a nagytőkéhez: ezek alkotóelemei voltak Stresemann pártalapításának. A demokraták viszont a radikalizáló és a szociáldemokratákhoz húzó polgári elemekből alakultak és így egész politikájuk elgondolása és taktikája, balfelé hajlik. Kétségtelen, hogy nagy előny lenne a választásoknál egy ilyen nagyobb szabású egyesülés, ha még oly bizonytalan és inkább csak szólásokat, mint konkrétumot nyújtó programot állítanak is össze. Az egyesülés alapvető nehézsége az említett helyzeti és hajlambeli különbségekben rejlik: a német néppárt parlamenti vezetőségét, az igen becsvágyó és eddig oly sikertelen dr. Scholtz elnöke alatt, éppen a demokraták erős baloldali érdekeltsége aggasztja, míg a demokraták a megegyezés feltételeként azt kívánták, hogy a néppárt nyíltan és véglegesen, a jövőre nézve is, szakítson a német nemzetiekkel való kooperáció lehetőségével. Az eredmény ennek következtében eddig csak az, hogy a demokratapárt egyesült a Jungdo (ifjúnémet) szervezetekkel és megalapította, a már nem sokat jelentő „demokrata”-név elejtésével, a Deutsche Staatsparteit, felhíván a néppártot a csatlakozásra. Ennél tovább nem jutottak s így a polgári pártok középső elemei éppoly szétszórtan mennek a küzdelembe, mint az utóbbi hetek alatt három frakcióra tört német nacionalisták és a szárnyukon, külpolitikailag veszélyes, belül pedig enyhén bolsevizáló programjukkal ügöző nemzeti szocialisták.

Az új alakulásnak, az új választásnak és már a választási hadjáratban mutatkozó új irányzatnak nemcsak Németország belpolitikájára, hanem külpolitikai pozíciójára is igen jelentékeny hatása van. Befelé mindinkább erősödik az a benyomás, hogy Hindenburg elnök, aki az utóbbi év folyamán mind határozottabban vette kezébe a birodalmi politika vezetését, esetleg hajlandó lenne egy nyílt és céltudatos diktatúrát, a polgári pártok összefogását parlament nélküli kormányzás keresztülvitelére támogatni abban az

esetben, ha a választók ismét szétforgácsolt parlamentet választanának vagy küldenének vissza Berlinbe, a szélsőséges elemek valószínű megerősödésével. Treviranus, a volt megszállt terület minisztere, az egyik kisebb konzervatív párt képviselője a kabinetben, fiatal, temperamentumos ember, aki Hindenburg marsall intim köréhez tartozik, nyíltan bejelentette, — vagy elszólta magát — hogy ha a szeptember 14-i választás nem hozza meg a többséget, a birodalmi kormánynak megvan a felhatalmazása arra, hogy addig választasson, amíg a megfelelő eredményt el nem éri. Ilyen körülmények között nem meglepő, hogy a határontúlról, elsősorban a franciák növekvő figyelemmel kísérik a német birodalmi politika változatait és aggódva látják a francia-német kooperációnak, a Locarno-politikának, Briand-Stresemann alkotásának növekvő nehézségeit s az ellenérzéseket, amelyek a német lélekben mind erősebben nyilvánulnak meg ez ellen a politika ellen.

A BRIT PARLAMENTNEK a háború óta leghosszabb ülészakát tizenhárom hónapi, szinte szakadatlan munka után, július végén berekesztették. A brit birodalom súlyos és válságos időket élt meg az Σ 929 júniusi választások óta és ha a mérleget megvonjuk, megállapíthatjuk, hogy a Labour-kormány presztízsét sem befelé, sem kifelé nem öregbítette ez alatt az idő alatt. A munkanélküliek száma augusztus első hetében a kétmillió fölé emelkedett: kilenc év óta elnemért rekordot teremtve. Nyolcszáz ezerrel több a munkanélküliek száma ma, mint amikor a MacDonald kormány választási ígéretekkel körülbástyázva uralomra jutott és külön minisztériumot alakított a munkanélküliség leküzdésére. Kétségtelenül nem egyedül a munkáskormány felelős a munkanélküliség e katasztrofális növekedéséért. A kínai forradalom állandósulása, a szovjet-gazdálkodás egész rendszere a fogyasztók óriás tömegét — közel 600 millió embert — kapcsolta ki a világ kereskedelmi forgalmából; ehhez az utóbbi hónapok folyamán növekvő intenzitással csatlakozik India 300 millió lakosa. Németországnak a jóvátétel! fizetések által rákényszerített erőszakolt ipari exportja; a mind erősebben nyilvánuló orosz dumping, azaz a belső konzumban egyáltalán nem felesleges, sőt szükséges orosz terményeknek az önköltségi ár alatt való piacradobása; a nagy amerikai hitel- és tőzsdekrízis, amely az Óceánon túl is fogyasztási válsághoz vezetett — a munkanélküliek tömegét, az egyetlen Franciaország kivételével, az egész világon rendkívüli mértékben szaporította. Az Egyesült Államokban jóval ötmillió fölül van a munkanélküliek száma. Németországban eléri a hárommilliót. Ez mind közgazdasági magyarázatát adja az angliai emelkedésnek, de nem szolgáltat mentséget a szocialista kormánynak azért, mert tizenhárom hónap alatt semilyen eszközt nem tudott találni, amellyel ez ellen a jelenség ellen védekezhetett volna: a munkanélküli segély emelésén kívül, aminek terheit, a tőkeképződés hátrányára, mind erősebb mértékben a termelőtőke nyakába hárította. Ennek a politikai balsikernek eredményeként mindjobban növekedik a MacDonald kormány ellenzékének tábora a munkáspárton belül is, ahol a szélső frakciók világosan kezdenek tagozódni és szembefordulni a pártvezérrel.

De nemcsak a brit parlament van válságban, amit éppen mind a három parlamenti párt belső frakcionális ellentétei jeleznek, mutatva, hogy a parlamentáris széttagolódás folyamata a kontinensről átszapott a brit szigetderekre is, hanem a brit közvélemény is. A nagy ipari válság nyomása alatt szinte szemlátomást nő a védvamosok tábora. Ma már azt lehet mondani, hogy az ország fele védvamos és a másik fele már csak tradícióból szabadkereskedő. És amikor szó van az ipari készáru importra kivetendő tízszázalékos értékvám lehetőségéről, akkor valószínűnek látszik, hogy a brit bankároknak és a szakszervezeteknek szinte egybehangzó politikai programja, amely

a gyakorlati expediensnek, a védvámnak behozatalát sürgeti, rövidesen már ellenzőre sem fog találni.

Amilyen lendülettel indult neki a Labour-kormány a nagy világpolitikai és birodalmi problémák megoldásának tavaly nyáron, olyan sok kétséges értékű eredmény vagy balsiker jelzi útját ma, tizenhárom hónap után. Az egyiptomi szerződést, melyet tavaly kezdeményeztek, a kormány, mellyel kötötték, végül is visszautasította és ma nagyobb a káosz a Nílus partján s bizonytalanabb a birodalomhoz való viszonyának alakulása, mint bármikor az utóbbi tíz év folyamán. Bizonyára ezért sem egyedül a Labour-kormány felelős, bár nem lehet teljesen elvetni azt az érvet, hogy a gyeplőszár túl laza tartása nem könnyíti meg a hajtást vagy a túlvérmes temperamentumú telivérek fékentartását.

Az indiai politika még nem fejlődött ki és az eredményt még nem lehet bírálni. Egyelőre kétségtelenül a konzervatívok számára előnyös, hogy a Labour-Party van uralmon és hogy az kénytelen a mind véresebbé váló nem-kooperációs mozgalommal szemben az erőszak eszközeit használni. Legutóbb — a szó szoros értelmében „zárt“ ajtó mögött — megindultak a tárgyalások a poonai fogházban fogva tartott Gandhival és a szintén börtönben ülő pánindiai kongresszus-vezérekkel, a két Nehruval, mérsékelt hindu politikusok közvetítése útján. A kormány ismételten leszögezte magát a mellett, hogy a Dominion-státust tekinti az indiai alkotmányreformok végcéljának, annak eldöntését azonban, hogy ebből ma mit lehet megvalósítani, egyrészt az októberre Londonba összehívott indiai konferenciára, másrészt, e konferencia eredményei alapján, a brit parlamentre óhajtja bízni. A mai tárgyalások csak azokkal az előzetes feltételekkel foglalkozhatnak, amelyek alapján az indiai nacionalisták esetleg mégis hajlandók lennének a „kerek asztal“ körül Nagybritannia képviselőivel tanácskozni és ezeket terjesztik az alkirály elé. Ma mindenesetre a legteljesebb zavar uralkodik Indiában, ami a Labour-kormány számláját terheli, anélkül hogy az érte való felelősséget tárgyilagosan egyedül rá lehetne hárítani. Kétségtelen viszont, hogy a MacDonald kormány tudatában van a ráháramló nagy felelősségnek és ezért járult hozzá ahhoz, hogy a közelgő konferencián Nagybritanniát ne egyedül a kormány, hanem a parlament Összes pártjainak delegátusai képviseljék.

Nem lehet teljesen elzárkózni az elől, hogy a kanadai választások, amelyek a konzervatívoknak szokatlanul többséget biztosítottak, esetleg figyelmeztetés jellegével bírnak és előre jelzik az anyaországban később várható hangulatváltozást is. Kanadában kilenc év óta rövid párhónapi megszakítással (1925-ben és 1926-ban), ami nem vált a konzervatívok hasznára, az igen erős liberális párt volt uralmon. Az új választás a gazdasági kérdések jegyében folyt le. Az amerikai védvamos tarifa mélyen belevágott Kanada húsába és különösen a keleti provinciák fejlett iparát válságos helyzetbe sodorta. Már a liberális kormány tervezett ellenintézkedéseket és meglepő módon kacérkodott az anyaországnak nyújtandó kedvezményes vámrendszer gondolatával: a Beaverbrook-Rothermere-féle „birodalmi szabadkereskedelmi“ eszmével. A konzervatív program sokkal harciasabb az Egyesült Államokkal szemben, erőteljesebb és magasabb védelmet akar biztosítani, míg a birodalmon belül, elsősorban Nagybritannia felé csak megfelelő ellenszolgáltatás ellenében hajlandó preferenciális intézkedésekre. A július 28-i választás meggyőzően ennek a politikai programnak adott igazat. Mr. Bennett pártja sokkal jelentékenyebb többséget szerzett az új parlamentben, — 139 konzervatív mandátumot 245-ből — mint amilyen a liberálisoknak volt a legutolsó parlamentben (123), Mackenzie King volt miniszterelnök pártját pedig redukálta 89-re. A változásnak s az új konzer-

vatív kormányának hatását először a szeptemberi birodalmi konferencián fogjuk tapasztalhatni, amely döntő fontosságú lesz a birodalmon belüli viszonyok további kialakulására, a birodalom egységes kül- és védelmi politikája alapvonalainak megállapítására és a nagy gazdasági kérdések megoldására nézve. A munkanélküliség kérdését talán itt fogják először rendszeresen az ipari racionalizálás szempontjából vizsgálat tárgyává tenni, nemcsak Nagybritannia, hanem az egész óriási brit birodalom területén belül.

A NAGY GAZDASÁGI DEPRESSZIÓ és politikai nyugtalanság közepe érdekes és hatásukban teljesen kiszámíthatatlan mozgalmaknak színtere az európai kontinens. Briand bizonytalan körvonalú és egyelőre úgylátszik ad acta kerülő páneurópai mozgalmán kívül a legjelentékenyebb gyakorlati megmozdulás a kelet- és középeurópai agrárországok kooperációjának kísérlete. Egészen embrionális formában a gondolat már az 1927-es genfi gazdasági konferencia óta kísért és komolyabb formát a mezőgazdasági termékek tavalyi piaci és elhelyezési válsága óta öltött. Az ez év februárjában Genfben tartott balsikerű vámfegyverszüneti konferencián merült fel először az agrárállamok képviselői külön tanácskozásának a lehetősége. A közös érdekeltségű államok már akkor hajlottak ama gondolat felé, hogy a konferenda egyetlen kézzelfogható eredményeként, az európai államokhoz szétküldött kérdőívre — miként gondolják a termelési és elhelyezési válság megoldását? — lehetőleg egységes választ adjanak. Azóta a mezőgazdasági export-államok helyzete csak rosszabbodott. Különösen Romániáé, amelynél a belső szervezkedés teljes hiányát még jobban kielezi az ország kedvezőtlen hitele, ami megakadályozza abban, hogy termelésének finanszírozására nagyobb mértékben vehesse igénybe a külföldi tőkét. Ebből a szempontból Jugoszlávia csak kevéssel van kedvezőbb helyzetben. De kétségtelen, hogy bármily vigasztalannak lássék is önmagunk előtt a magyar mezőgazdasági termelés, a magyar földbirtok és a magyar agrár-export helyzete, Romániáéhoz viszonyítva összehasonlíthatatlanul előnyösebb a pozíciónk mind a belső szervezkedés, mind a nemzetközi hitel szempontjából. Mégis természetes volt, hogy amikor éppen a fentemlített genfi kérdőív egyöntetű megválaszolása céljából a bukaresti kormány meghívására Magyarország és Jugoszlávia képviselői összeültek Bukarestben, egyidejűleg arról a kérdéssel is folytattak fesztelen eszmecserét, vajjon milyen egyenlő normára alakítandó vagy esetleg közösen megszervezendő intézményekd könnyíthetnék meg agrár-exportjuk helyzetét, vagy biztosíthatnának néki az európai ipari export-államokban piacot az óceánon túli, elsősorban gabona-export dien. Ennél tovább ez az első érintkezés természetesen nem juthatott, hiszen ha egyéb mint gazdasági akadályok nem lennének, még akkor is hosszú tanulmányozást és előkészítést igényelne ennek a komplikált és kényes problémának a megoldása.

Viszont egész természetes volt, hogy a két állam, amelynek gazdasági szerkezete legközelebb áll egymáshoz, — Románia és Jugoszlávia — külön is megtárgyalja speciális helyzetét és igyekezzék a szorosabb együttműködés módjait és eszközeit megtalálni. A három agrár-állam bukaresti konferenciája után ezt a célt szolgálta a román-jugoszláv sinai tanácskozás. Hogy ennek eredményeként már román-jugoszláv vámunióról volt szó, azt, a technikai előkészítés nehézségeit tekintve» inkább taktikai fogásnak lehet tekinteni, mely elsősorban nyugtalan belső közvéleményüket, főként a román gazdákat óhajtották megnyugtatni. Annak pedig, hogy Csehszlovákiát az „dért eredményekről“ rögtön informálták és ennek az ipari export-államnak — a kisantant harmadik államának — csatlakozását bevették „a lehető-

ségek körébe“, viszont nyilvánvaló a külpolitikai taktikai célja. Ennek senkit sem kell megtevesztenie. Hogy a szélesebb elgondolású varsói konferencia, amelyre a szorosabb értelemben vett agrár-államokon — Magyarországon Románián, Jugoszlávián s az elég egyszerű gazdasági szerkezetű balti államokon — kívül még Csehszlovákia, ez az eminensen ipari export-állam is kapott meghívást, fog-e eredményt felmutatni, az egyelőre kétségesnek látszik. Az agrár-államok aligha beszélhetnek nyíltan közösen követendő politikájukról ott, ahol egy ellentétes érdekű állam képviselői szintén jelen vannak. Azonban kétségtelen, hogy mozog valami Európában: egészen kezdetleges szervezkedési mozgalmak észlelhetők, amelyekben ma még sokkal több az ismeretlen, mint az ismert tényező. Például ilyen ismeretlen és hatásában ki nem számítható faktor az orosz gazdasági helyzet, az orosz mezőgazdasági termelés és a birodalom lakosságának kárára eszközölt export.

A TÖRÖKORSZÁG ÉS PERZSIA KÖZT egészen különleges viszonyok következtében kitört határkonfliktus érdekesen világít be Kis-Azsia rejtelmeibe, ahol ma még félvad, nomád törzsek teszik bizonytalanná nemcsak a társadalmi, hanem a politikai, államközi rendet is. A perzsa, török és iraki határterületen lakó, kb. másfél milliónyi kurd törzseknek a sévres-i szerződés kurd nemzeti otthon címen Kurdisztánban független egzisztenciát ígért. Musztafa Kemal győzelmei ezt az álmot éppúgy, mint a független örményország álmát szerteszakították. A kurdok primitív és műveletlen törzsei az izlam legfanatikusabb hívei: vallásos, hithű szunniták. Ellenszenvüket a Ghazi pasa iránt a kalifátus megszüntetése és a török köztársaság egyéb vallás- és tradícióellenes reformjai az elkeseredésig növelték. Ez az elkeseredés már 1925-ben lázadás formájában tört ki, amit akkor elég nagy erőfeszítéssel sikerült leverni. Azóta évenként fel-fellángol a vándor kurd harcosok harci kedve, amelyet az Ararat örök hóval fedett vidékeinek az elzárhatatlan határok védelme alatt perzsa területen székelő kurd törzsek szítanak. Ez év júniusa óta állandó harcban állanak a kurdok és a mindnagyobb számban odaküldött török csapatok. Július vége felé már 60.000 főnyi török hadsereg volt az Akridag vidékén összpontosítva, erős tüzérségi felszereléssel és száz repülőgéppel. A török kormánynak, melynek pénzügyi helyzete kedvezőtlen, rendkívül alkalmatlanul jött ez a költséges katonai operáció és így több, mint érthető, hogy most már egyszersmindenkorra véget akart vetni keleti határain ennek az állandóan visszatérő zavargásnak.

A lázadó kurd törzsek, melyeknek vezérkara perzsa területen tartózkodott, ha a török csapatok megszorították őket, visszavonultak perzsa területre, az Ararat-hegység úttalan rengetegeibe. Izmet pasa kormánya tehát igen logikusan felszólította a teheráni kormányt, mely ezt a játékot békésen tűrte, vegyen részt vele együtt ennek a határrésznek a pacifikálásában, barátságosan hozzáfűzve, hogy egyidejűleg a lausanne-i szerződés óta nyitvaálló határrendezés kérdését is megoldhatnák. A perzsa kormány, amely vagy nem volt képes, vagy nem is nagyon akarta a kurdok ellenállását megtörni, visszautasította a kooperáció gondolatát és tiltakozott az ellen, hogy török csapatok perzsa területen folytassanak akciót. Az ankarai kormány számára, melynek türelmét az események, az állandó nyugtalanítás a végsőkig feszítette, dacára a perzsa tiltakozásnak, nem maradt más hátra, mint hogy a tisztogatást saját számlájára végezze el. A török csapatok megfelelő ultimátum átadása után és a határidő elmúltával széles fronton benyomultak perzsa területre, bekerítették az Ararat-hegylánc ama részét, mely a szökevény lázadóknak menedéket nyújt és így ma jogos reményük van arra, hogy az erről a területről táplált lázadási mozgalmakat egyszersmindenkorra elfojtsák. A török kormány egyben kijelentette, hogy az operáció befejeztével

kiürítik a megszállott területet, úgyhogy a teheráni kormány valószínűleg meg fog elégedni formális tiltakozással és a határkérdésről való eszmecserét akkorra fogja hagyni, amikor a törökök befejezték operációikat. A helyzet egészen különleges és ezért különleges eszközöket kell igénybe venni, aminthogy Ázsiának ezen a bizonytalan határokkal bíró területem, amelyeket félvad, tudatlan nomád törzsek laknak s ahol az állami adminisztráció hatása alig érezhető, nehéz a civilizált nyugati államok nemzetközi jogát a maga tisztaságában alkalmazni. Hiszen tudjuk, hogy ezek az utóbbi államok sem alkalmazzák a nemzetközi jognak általuk fennen hangoztatott elveit mindenütt, ahol ezek esetleg jólfelfogott érdekeikbe, gazdasági vagy politikai expanziójukba ütköznenek.

Törökországban különben igen érdekes átalakulási folyamat vette kezdetét. Ghazi pasa már a múlt év folyamán kijelentette egyik s másik beszédében, hogy a parlamentáris liberális köztársaság elérése a célja. Ugy látszik tavaly óta még jobban megérlelődött benne az a meggyőződés, hogy a pártidiktatura, melynek élén miniszterelnöke, Izmet pasa áll, nem biztosítja az ország legjobb erőinek felhasználását. Különösen a növekvő gazdasági nehézségek, a rezsím következetes elzárkózása a külföldi tőke elől — vagy a külföldi tőke elzárkózása a rezsím elől? — megérlelték benne azt az elhatározást, hogy hozzájárul a parlamentáris rendszer kiépítéséhez. Nyilvánvalóan ez az oka annak, hogy Kemal pasa megadta a nyilvános jóváhagyást Fethy bei eddigi párizsi nagykövetnek, a Ghazi régi barátjának s fegyvertársának új pártalakítási programjához. Fethy bei, aki az utóbbi heteket Yalovában a köztársaság elnökével együtt töltötte, egy hozzáintézett és később nyilvánosságra hozott levélben jelentette be, hogy a „szabad köztársaság“ pártja címén új parlamenti pártot alakít, amelynek első célja az lesz, hogy a parlamenti kritika szűrőjén vezesse át a szükségessé vált reformokat és kettős pártrendszer megalapításával biztosítsa a liberális parlamenti köztársaság fejlődésének útját. Fethy bei a belső reformok terén kevésbé radikális, mint Izmet pasa; kifelé programja az összes szomszédokkal való jó viszony fenntartását ígéri, de orientációja valószínűleg lazítani fogja az összeköttetést Szovjetországgal és erősíteni a viszonyt, mely a nyugati államokhoz fűzi a török birodalmat, esetleg szorosabb kooperációt fog jelenteni a Népszövetséggel is. Kétségtelen, hogy Fethy bei vállalkozását, kinek ugyan még mandátuma nincs, de már hatvan híve van a képviselőházban, a pénzügyi és gazdasági élet és az európai pénzügyi piacok rokonszenve üdvözölte, ami a tőzsdéken a török értékek emelkedésében jutott kifejezésre. A török köztársaság tehát érdekes, de egyáltalában nem elkeseredett belpolitikai harcok küszöbén áll, amelyek hivatása lesz, hogy az újjáéledt nagy birodalom regenerációját sikerre vigyék.

OTTLIK GYÖRGY